

Bryssel 10.11.2015
COM(2015) 611 final

**KOMISSION TIEDONANTO EUROOPAN PARLAMENTILLE, NEUVOSTOLLE,
EUROOPAN TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE JA ALUEIDEN
KOMITEALLE**

EU :n laajentumisstrategia

{SWD(2015) 210 final}
{SWD(2015) 211 final}
{SWD(2015) 212 final}
{SWD(2015) 213 final}
{SWD(2015) 214 final}
{SWD(2015) 215 final}
{SWD(2015) 216 final}

I. LAAJENTUMISAGENDA – SAAVUTUKSET JA HAASTEET

Tässä tiedonannossa esitetään EU:n laajentumisasiäpolitiikan keskipitkän aikavälin strategia, joka kattaa komission toimikauden. Siinä annetaan asianomaisille maille selkeitä ohjeita sekä puitteet ja välineet niiden tukemiseksi keskeisten kysymysten ratkaisemisessa ja liittymisprosessin vaatimusten täyttämässä. Tiedonannossa jäseniksi pyrkiville maille vahvistetaan selkeät edellytykset edetä kohti jäsenyyttä ja hyötyä tiiviimmästä integraatiosta ennen liittymistä.

EU:n laajentumisasiäpolitiikalla pyritään edistämään rauhaa, turvallisuutta ja vakautta Euroopassa. Se lisää taloudellisia ja kaupallisia mahdollisuuksia, mistä on hyötyä sekä EU:lle että sen jäseniksi pyrkiville maille. Mahdollisuus liittyä unioniin on asianomaisille maille voimakas kimmoke tehdä pysyviä demokraattisia, poliittisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia muutoksia.

Viimeisimmät laajentumiset keskisessä ja itäisessä Euroopassa ovat tarjonneet monia uusia mahdollisuuksia sekä uusien että vanhojen jäsenvaltioiden kansalaisille, yrityksille, sijoittajille, kuluttajille ja opiskelijoille. Kauppa ja investoinnit ovat lisääntyneet. EU:n sisämarkkinat ovat maailman suurin markkina-alue, jolla asuu 500 miljoonaa ihmistä ja jonka osuus koko maailman bruttokansantuotteesta on 23 prosenttia.

Laajentuminen on tiukka mutta oikeudenmukainen prosessi, joka nojaa vakiintuneisiin arviointiperusteisiin ja aiempiin kokemuksiin. Laajentumisasiäpolitiikan uskottavuuden kannalta ja sen varmistamiseksi, että laajentumisella on kansalaisten tuki sekä nykyisissä että tulevaisuudessa jäsenvaltioissa, on äärimmäisen tärkeää, että ehdokkaat ovat hyvin valmistautuneita jäsenyyteen. Kutakin maata arvioidaan sen omien ansioiden perusteella, mikä kannustaa niitä toteuttamaan kauaskantoisia uudistuksia.

Liittymisprosessi kattaa tällä hetkellä Länsi-Balkanin maat ja Turkin.¹ Turkin kanssa liittymisneuvotteluja on käyty vuodesta 2005, mutta ne etenevät hitaasti. Montenegron kanssa neuvotteluja on käyty vuodesta 2012 ja Serbian kanssa vuodesta 2014. Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia on ollut ehdokasmaa vuodesta 2005, mutta sen liittymisprosessi on toistaiseksi umpikujassa. Albanialle myönnettiin ehdokasmaan asema vuonna 2014. Sen on tehtävä työtä tiettyjen tärkeimpien painopisteiden eteen ennen kuin komissio voi suositella liittymisneuvottelujen avaamista. Bosnia ja Hertsegovinan kanssa tehty vakautus- ja assosiaatiosopimus tuli voimaan kesäkuussa, ja lokakuussa allekirjoitettiin vastaava sopimus Kosovon* kanssa.

Vaikka monet maat ovat edistyneet monilla aloilla merkittävästi raportointijakson aikana, niiden haasteet ovat sitä luokkaa, ettei yksikään ole valmis liittymään unioniin nykyisen komission toimikaudella, joka päättyy vuoden 2019 loppupuolella. Kaikilla maille on suuria ongelmia oikeusvaltioperiaatteen toteutumisessa. Yhdenkään maan oikeuslaitos ei ole tarpeeksi riippumaton, tehokas tai vastuuvollinen. Järjestäytyneen rikollisuuden ja korruption torjumiseksi tarvitaan edelleen mittavia toimia.

Vaikka perusoikeudet on pääpiirteissään kirjattu lakiin, niiden käytännön toteutumisessa on edelleen puutteita. Sananvapauden takaaminen on erityisen haasteellista, ja osassa maita tilanne onkin kehittynyt huonompaan suuntaan. Julkishallinnon uudistamista on jatkettava tarmokkaasti, jotta voidaan varmistaa riittävät hallinnolliset valmiudet, puuttua laajalle levinneeseen politisoitumiseen ja lisätä avoimuutta. Demokraattisten instituutioiden

¹ Islannin hallitus on päättänyt lopettaa neuvottelut maan liittymisestä unioniin.

* Tämä nimitys ei vaikuta asemaa koskeviin kantoihin, ja se on YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman 1244/99 ja Kansainvälisen tuomioistuimen Kosovon itsenäisyysjulistuksesta antaman lausunnon mukainen.

toimintaan on kiinnitettävä huomiota. Demokraattinen muutos edellyttää, että laajentumismaiden kansalliset parlamentit ovat uudistusprosessin keskiössä, jotta voidaan taata demokraattinen vastuuvollisuus ja osallisuus, jotka ovat puolestaan onnistuneen uudistusprosessin ennakoedellytyksiä. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa on työskenneltävä vieläkin tiiviimmin paikallistasolla, jotta uudistukset saadaan juurtumaan koko yhteiskuntaan.

Pakolaiskriisi on koetellut Länsi-Balkanin maita ja Turkia ankarasti. Syyrian ja Irakin sisällissotien kaltaiset konfliktit ovat nostaneet Turkin ja Länsi-Balkanin läpi kulkevien pakolaisten määrää huomattavasti. Turkki antaa tuntuvaa tukea alueellaan oleville yli kahdelle miljoonalle syyrialaispakolaiselle. Länsi-Balkanin alueen kautta on kulkenut vuoden alusta lukien yli 200 000 kolmannen maan kansalaista, suurin osa entisen Jugoslavian tasavallan Makedonian ja Serbian kautta.

Tilanne edellyttää yhteistyön pikaista lisäämistä alueella laajemmin, jotta voidaan identifioida suojelun tarpeessa olevat ihmiset, antaa apua, turvata EU:n ulkorajat ja hajottaa ihmisten salakuljetusta harjoittavat rikollisverkostot. EU antaa tähän tuntuvaa tukea. Lisäksi komissio on ehdottanut, että kaikki laajentumismaat lisätään EU:n luetteloon turvallisista lähtömaista. Lokakuussa Eurooppa-neuvosto suhtautui myönteisesti pakolaisia ja muuttoliikkeen hallintaa koskevaan EU:n ja Turkin yhteiseen toimintasuunnitelmaan. Se on osa kokonaisvaltaista yhteistyöagendaa, jonka kulmakiviä ovat jaettu vastuu, keskinäiset sitoumukset ja täytäntöönpano. Tavoista reagoida vallitsevaan pakolaiskriisiin keskusteltiin itäisen Välimeren ja Länsi-Balkanin reittiä käsitelleessä, Luxemburgissa 8. lokakuuta järjestetyssä korkean tason konferenssissa ja Länsi-Balkanin muuttoreittiin keskittyneessä 25. lokakuuta järjestetyssä tapaamisessa, jossa Albanian, Bulgarian, Itävallan, Kroatian, Kreikan, entisen Jugoslavian tasavallan Makedonian, Romanian, Saksan, Serbian, Slovenian ja Unkarin johtajat sopivat 17-kohtaisesta toimintasuunnitelmasta.

Useimmilla mailla on suuria haasteita talouden ohjausjärjestelmän ja kilpailukyvyn suhteen. Lisäksi niissä tehdään vain vähän investointeja ja niiden työttömyysaste on korkea. Maiden tulotaso on edelleen erittäin alhainen jäsenvaltioiden tulotasoon verrattuna ja EU:hun lähentyminen etenee hitaasti. Useimpien maiden talous on pieni ja vientiä on vähän. Turkki on tältä osin poikkeus. Talousuudistukset ovat välttämättömiä työpaikkojen luomiseksi, kasvun tukemiseksi ja sijoittajien mielenkiinnon lisäämiseksi. Tässä tiedonannossa painotetaan varsinkin alueellista yhteistyötä sekä alueellisen talouskehityksen ja yhteenliitettävyyden edistämistä. Niissä on tapahtunut merkittävää edistystä varsinkin Berliinin prosessin puitteissa ja nk. Länsi-Balkanin kuusikon tuella. Kuuden maan valtion- ja hallitusten päämiehet tekevät yhteistyötä lisätäkseen maiden omistajuutta alueellisessa yhteistyössä.

Se, että laajentumismaiden haasteet ovat luonteeltaan pitkän aikavälin haasteita, korostaa ”perusasiat ensin” -lähestymistavan merkitystä laajentumisprosessissa. Edistystä tapahtuu, varsinkin lainsäädännön antamisessa ja tarvittavien hallintorakenteiden luomisessa. Täytäntöönpano on kuitenkin hyvin usein puutteellista kautta linjan. Komissio keskittää jatkossakin toimensa sen varmistamiseen, että maat priorisoivat oikeusvaltion tärkeimpiin osa-alueisiin liittyvät uudistukset, kuten oikeuslaitoksen uudistaminen ja järjestäytyneen rikollisuuden ja korruption torjunta, perusoikeudet, myös sananvapaus ja varsinkin homojen, lesbojen, biseksuaalien, transihmisten ja intersukupuolisten (hlbti) ja romanien syrjinnän torjunta, sekä demokraattisten instituutioiden toiminnan, mukaan lukien julkishallinnon uudistaminen. Lisäksi komissio pyrkii edistämään talouden kehittämistä ja kilpailukyvyn vahvistamista. Keskittyminen EU:n ydinarvoihin kytkeytyviin perusasioihin muodostaa nykyisen komission laajentumispolitiikan selkärangan.

Laajentuminen on nähtävä prosessina, joka tukee uudistuksia ja perustavanlaatuisia muutoksia, jotka ovat välttämättömiä jäsenyyssvelvoitteiden täyttämiseksi. Tällaisiin

muutoksiin menee väistämättä aikaa. Siksi laajentumismaiden jäsenyysnäkökulmat onkin vahvistettava toistuvasti ja varauksetta. Kun mahdollisuus edetä jäseneksi näyttäytyy realistisena ja uskottavana, riski siitä, että maat kääntyisivät pois valitulta tieltä tai että usko prosessiin lopahtaa taikka uudistusten toteutuksessa epäonnistutaan tai taannutaan, pienenee. Laajentumisesta on hyötyä EU:lle ja kumppanimaille vain, jos uudistukset ovat todellisia ja kestäviä. Prosessin myötä maista tulee kaikilta osin valmiita liittymään EU:hun, ne pääsevät osallisiksi jäsenyyden hyödyistä ja pystyvät selviytymään jäsenyysvelvoitteista.

Nykyinen komissio on ottanut tänä vuonna käyttöön tiukemman lähestymistavan, jota se soveltaa vuotuisissa kertomuksissa esitettäviin arvioihin. Raportoinnissaan komissio painottaa aiempaa huomattavasti enemmän sitä, missä vaiheessa maiden valmistelut ovat ja miten valmiita ne ovat selviytymään jäsenyysvelvoitteista. Kertomuksissa annetaan myös selkeämmät ohjeet siitä, mitä maiden odotetaan tekevän lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Yhdenmukaistettujen asteikkojen käyttö niin valmistelujen kuin edistyksenkin arvioimisessa lisää maiden vertailukelpoisuutta. Uusi raportointitapa lisää liittymisprosessin avoimuutta. Se tekee uudistusten seurannasta helpompaa kaikille sidosryhmille. Uutta lähestymistapaa on sovellettu kokeilumielessä tietyillä aloilla, jotka liittyvät suoraan jäsenyyden edellyttämiin perustavanlaatuisiin uudistuksiin. Tarkempia tietoja on liitteessä 2.

Kansalaisjärjestöjen asemaa laajentumismaissa on vahvistettava ja niiden toimintaedellytyksiä parannettava tuntuvasti, jotta ne voivat kehittyä. Tämä on välttämätöntä poliittisen vastuuvollisuuden lisäämiseksi ja EU-jäsenyyteen liittyvien uudistusten ymmärtämisen syventämiseksi. On tärkeää, että kansalaiset ymmärtävät EU:n ansiosta alueelle jo koituneet ja myöhemmin saatavat hyödyt, koska se kannustaa poliittisia johtajia jatkamaan vaadittujen uudistusten tekemistä määrätietoisesti. Laajentumisprosessin vaikutuksista kansalaisten elämään on tiedotettava tehokkaasti, jotta prosessilla olisi kansalaisten tuki. Tämä edellyttää, että EU ja sen jäsenvaltiot sekä laajentumismaiden hallitukset ja kansalaisyhteiskunta toimivat yhteistyössä.

Selkeä jäsenyysnäkökulma on keskeinen vakautustekijä Länsi-Balkanin maissa. Se tukee edistymistä asetettujen ehtojen, myös vakautus- ja assosiaatioprosessin edellytysten, täyttämiseksi. Hyvät naapurussuhteet ja osallistava alueellinen yhteistyö liittyvät siihen olennaisesti. Niin kahdenvälinen kuin alueellinenkin kanssakäyminen on tiiviimpää kuin koskaan aikaisemmin. Samanaikaisesti tarvitaan jatkuvia toimia niiden kahdenvälisten kiistojen ratkaisemiseksi, joita laajentumismailla on keskenään ja jäsenvaltioiden kanssa, tarvittaessa YK:n johdolla. Tämän pitäisi auttaa irtautumaan menneisyyden painolastista varsinkin Länsi-Balkanilla, missä merkittävästä edistyksestä huolimatta tarvitaan edelleen aikaa lähihistorian konflikteista toipumiseen. Vakauden ja vaurauden tukeminen Länsi-Balkanilla on investointi alueen tulevaisuuteen ja palvelee EU:n omia intressejä.

Turkin tapauksessa rohkaisevat edistysaskeleet Kypros-neuvotteluissa ovat oiva tilaisuus lisätä vuorovaikutusta, myös liittymisneuvottelujen puitteissa.

Komissio aikoo maksimoida olemassa olevien mekanismien ja foorumien käytön laajentumismaiden uudistusten tukemiseksi. Tällaisia mekanismeja ja foorumeja ovat (vakautus- ja) assosiaatiosopimuksilla luodut rakenteet, liittymisneuvottelut ja komission vetämät maakohtaiset aloitteet, esimerkiksi korkean tason vuoropuhelut. Komissio aikoo varmistaa jatkossakin, että liittymistä valmistelevasta tukivälineestä (IPA II) myönnettävä tuki kohdennetaan asianmukaisesti. EU myöntää siitä 11,7 miljardia euroa vuosina 2014–2020 tukeakseen laajentumismaiden liittymisvalmisteluja sekä alueellista ja rajatylittävää yhteistyötä. IPA-tuella rahoitetaan myös toimenpiteitä, joilla edistetään talouden kehittämistä ja kasvua sekä autetaan maita selviytymään pakolaiskriisin vaikutuksista. Katsaus EU:n Länsi-Balkanin maille ja Turkille laajentumisstrategian (tulokset ja vaikutukset mukaan lukien) tukemiseen vuosina 2007–2014 myöntämästä rahoituksesta on saatavilla komission verkkosivuilla.

II. KESKITYTÄÄN VAHVASTI PERUSASIOIHIN

”Perusasiat ensin” -periaate on keskeisellä sijalla laajentumispolitiikassa. Laajentumisprosessin tärkeimpiä painopisteitä ovat yhä oikeusvaltio, perusoikeudet, demokraattisten instituutioiden vahvistaminen, kuten julkishallinnon uudistus, sekä talouden kehitys ja kilpailukyky. Tästä käy ilmi, kuinka suuri merkitys perusarvoilla ja yleisillä poliittisilla painopisteillä on EU:ssa.

Poliittiset, taloudelliset ja instituutioihin liittyvät perusasiat ovat sekä jakamattomia että toisiaan vahvistavia. Oikeusvaltiota ja talouden kehitystä voidaan pitää saman kolikon kahtena puolena. Oikeusvaltion vahvistaminen lisää oikeusvarmuutta, lisää ja suojaa sijoituksia sekä tukee merkittävästi talouden kehitystä ja parantaa kilpailukykyä. Vastaavasti talouden uudistukset ja yhdentyminen voivat vakauttaa maita pitkällä aikavälillä. Laajentumisprosessissa on ehdottomasti helpotettava tällaisten synergioiden syntymistä. On annettava entistä voimakkaampi sysäys talouden uudistuksille, jotta jäsenvaltioiksi pyrkivät maat voivat nauttia toimivan markkinatalouden eduista ja oikeusvaltiosta ennen liittymistään EU:hun. Se edistää osaltaan koko unionin toimimista.

Perusasioiden hoitaminen kunnolla on avainasemassa Kööpenhaminassa ja Madridissa² sovittujen jäsenyysehtojen täyttämisessä. Siten voidaan osaltaan varmistaa, että niin tulevat kuin nykyisetkin jäsenvaltiot voivat täysin hyötyä EU:n laajentumisesta.

Perusasioihin keskittyminen näkyy aloilla, joita maaraporteissa on käsiteltävä enemmän. Lisätietoa näistä aloista löytyy liitteestä. (Nämä alat ovat: oikeuslaitos, korruption ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunta, sananvapaus, taloudelliset arviointiperusteet, julkishallinnon uudistus, julkiset hankinnat, tilastot ja varainhoidon valvonta.)

a) Oikeusvaltio

Oikeusvaltio on yksi niistä arvoista, joille EU perustuu, ja se muodostaa liittymisprosessin ytimen. Unioniin liittymisestä haaveilevien maiden on perustettava jo prosessin alkuvaiheessa keskeiset oikeusvaltion toteutumisen takaavat instituutiot ja tuettava niiden moitteetonta toimintaa. Oikeusvaltioperiaate on demokratian perusperiaate ja erittäin tärkeä liiketoimintaympäristön vakauden kannalta, koska se takaa oikeusvarmuuden talouden toimijoille, tukee kuluttajia ja edistää investointeja, työpaikkoja ja kasvua.

Yksi suurimmista haasteista useimmissa laajentumismaissa on edelleen oikeusvaltion vahvistaminen, erityisesti oikeuslaitoksen toiminnan ja riippumattomuuden parantaminen. Sitä horjuttavat edelleen valikoiva oikeudenkäyttö ja poliittinen puuttuminen lainkäyttöelinten työhön. Järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa on onnistuttu asettamaan joitakin henkilöitä syytteeseen, mutta rikollisverkkoja ei ole saatu hajotettua eikä omaisuutta ole saatu tuomittua menetetyksi. Lisäksi kaikissa maissa on edelleen vallalla laajalle levinnyt korruptio, johon liittyy rankaisemattomuus varsinkin korkean tason korruptiotapauksissa. Edistyminen näillä aloilla edellyttää vahvaa poliittista tahtoa, jonka ansiosta saadaan konkreettisia tuloksia.

Oikeusvaltiokysymyksessä on menty jonkin verran eteenpäin tarkasteluvuoden aikana. Edistystä on tapahtunut lähinnä oikeudellisten kehysten ja institutionaalisten rakenteiden

² Tämä koskee erityisesti niiden hallinnollisten valmiuksien vahvistamista, joita tarvitaan unionin säännösten tehokkaassa täytäntöönpanossa.

perustamisessa. Tässä on edistytty hyvin esimerkiksi Montenegrossa neuvottelujen aloittamisen jälkeen. Nyt on varmistettava toimien täytäntöönpano.

Oikeusvaltio on ollut vakavasti uhattuna lukuisia kertoja viimeisten 12 kuukauden aikana. Oikeusjärjestelmän riippumattomuutta Turkissa ovat horjuttaneet poliittinen puuttuminen yksittäisiin tapauksiin, oikeus- ja lainvalvontaviranomaisten siirtäminen toisiin tehtäviin sekä tuomareiden pidättäminen tai siirtäminen heidän antamiensa tuomioiden vuoksi. Telekuuntelutapaus entisessä Jugoslavian tasavallassa Makedoniassa toi esiin lukuisia hyökkäyksiä oikeusvaltiota vastaan, perusoikeuksien väärinkäytöksiä ja heikkouksia valtion demokraattisessa toiminnassa. Näihin ongelmiin on puututtava pikaisesti. Ongelmia on esiintynyt siitä huolimatta, että oikeusvaltiota koskevaa lainsäädäntöä on uudistettu ja institutionaalisia rakenteita perustettu, minkä lisäksi on toteutettu lukuisia muita uudistuksia. Nämä esimerkit korostavat, kuinka tärkeää on, että laajentumisprosessiin osallistuvat maat toteuttavat uudistuksia käytännössä eivätkä vain paperilla.

Tässä korostuu myös se, kuinka tärkeää liittymisprosessissa on kiinnittää jatkuvasti huomiota oikeusvaltiokysymyksiin, varsinkin silloin kun liittymisneuvotteluissa sovelletaan uutta lähestymistapaa lukuihin 23 (oikeuslaitos ja perusoikeudet) ja 24 (oikeus, vapaus ja turvallisuus). Tässä komission vuonna 2012 käyttöön ottamassa lähestymistavassa etusijalle asetetaan oikeusvaltioon liittyvät uudistukset sen varmistamiseksi, että ne tehdään mahdollisimman aikaisin liittymisprosessissa. Näin mailla on mahdollisimman paljon aikaa saada konkreettisia tuloksia ennen liittymistä, mikä takaa uudistusten kestävyuden. Mailla on esimerkiksi oltava enemmän uskottavia tuloksia järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja korruptioon, myös korkean tason korruptioon, liittyvistä tutkinnasta, syytteenpanosta ja lopullisista tuomioista. Tuomioiden on oltava riittäviä ja rikoksella hankittu omaisuus on tuomittava menetetyksi.

Kuten useissa EU:n jäsenvaltioissa, alueella on ulkomaalaisia terroristitaistelijoita ja radikalisoituminen lisääntyy. Alueelta on lähtenyt sadoittain ihmisiä taistelemaan muun muassa Syyrian ja Irakin konfliktialueille. On laadittava kattava strategia, jolle annetaan tarvittava poliittinen tuki radikalisoitumisen estämiseksi ja siihen vastaamiseksi tehokkaasti tiiviissä yhteistyössä uskonnollisten johtajien ja yhteisöjen, sosiaalityöntekijöiden, etulinjan työntekijöiden, koulujärjestelmän ja nuorisojärjestöjen kanssa. On puututtava voimakkaammin vihapuheeseen. Tiedustelu- ja lainvalvontayhteisön on kohdennettava toimintansa terroristien toiminnan lopettamiseen sekä terroristien matkustamisen ja laittomien aseiden maahantulon estämiseen. Lisäksi tarvitaan johdonmukaista rikosentekijöihin sovellettavaa lainkäyttöpolitiikkaa.

b) Perusoikeudet

Perusoikeudet kuuluvat EU:n arvojen ytimeen, ja ne ovat olennainen osa liittymisprosessia. Perusoikeudet on pääosin kirjattu laajentumismaiden lainsäädäntöön, mutta on tehtävä enemmän sen varmistamiseksi, että niitä sovelletaan käytännössä täysimääräisesti.

Sananvapaus ja tiedonvälityksen vapaus ovat edelleen erityinen huolenaihe. Näillä aloilla taannuttiin jo vuonna 2014. Sama suuntaus on jatkunut vuonna 2015. Länsi-Balkanilla on puututtu poliittisesti liian paljon yleisradiotoimintaan, toimittajia on peloteltu eikä tiedonvälityksen itsesääntelyssä ole juurikaan edistytty. Sananvapautta on edelleen rajoitettu Turkissa sekä muuttamalla lainsäädäntöä että käytännössä syyttämällä henkilöitä, joiden on väitetty loukanneen korkean tason poliitikkoja, muun muassa presidenttiä. Myös isoja sakkomaksuja on käytetty pelotteena, mikä heikentää tiedonvälityksen vapautta. Komissio pitää edelleen sananvapautta ja tiedonvälityksen vapautta koskevaa työtä etusijalla liittymisprosessissa. Komissio järjesti 4. marraskuuta 2015 Speak-Up!-konferenssin kolmannen kerran. Konferenssi kokosi yhteen tiedotusvälineitä ja kansalaisyhteiskuntaa

edustavia sidosryhmiä sekä kansallisia viranomaisia pohtimaan keskeisiä haasteita ja vahvistamaan sananvapautta alueella tukevia toimia.

Vähemmistöt, erityisesti romanit, tarvitsevat parempaa suojelua. Romanit joutuvat Länsi-Balkanin maissa ja Turkissa yhä rasismiin, syrjinnän ja sosiaalisen syrjäytymisen uhreiksi. Useimmat romanit elävät ankarassa köyhyydessä, ja heillä on vaikeuksia terveydenhoidon, koulutuksen, asunnon ja työpaikan saannissa.

Vakavaa huolta aiheuttavat myös haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin kohdistuva syrjintä ja vihamielisyys muun muassa seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin vuoksi. Näihin ryhmiin kohdistuvaan väkivaltaan, pelotteluun ja vihapuheeseen on sovellettava nollatoleranssia. On toteutettava lisätoimia, jotta voidaan edistää naisten ja miesten tasa-arvoa, puuttua perheväkivaltaan, parantaa lasten oikeuksia ja tukea vammaisia sekä helpottaa oikeussuojan toteutumista. Tarvitaan entistä vahvempi institutionaalinen kehys perusoikeuksien suojelemiseksi, varsinkin oikeusasiamiesten työn edistämiseksi sekä kansalaisjärjestöjen ja ihmisoikeusaktivistien työn tukemiseksi.

c) Talouden kehitys ja kilpailukyky

EU:n jäsenyys ei tarkoita pelkästään EU:n sääntöjen ja normien noudattamista. Siinä on kyse myös maan talouden saattamisesta jäsenyyskuntoon, jotta voidaan varmistaa, että maa saa kaiken hyödyn liittymisestään EU:hun. Samalla edistetään EU:n talouden kasvua ja vaurautta.

Kaikissa maissa on jäljellä merkittäviä haasteita, jotka liittyvät talouden uudistamiseen, kilpailukykyyn, työpaikkojen luomiseen, julkisen talouden vakauttamiseen ja osallistavaan kasvuun. Vaikka kaikkien laajentumismaiden makrotalous on pysynyt kutakuinkin vakaana ja niiden talouksien varovainen elpyminen jatkuu, kaikilla Länsi-Balkanin mailla on huomattavia taloudellisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin liittyviä haasteita, ja ne kärsivät korkeasta työttömyydestä ja alhaisesta tulotasosta. Infrastruktuuria ja koulutusjärjestelmää on parannettava. Houkuttelevien työllistymismahdollisuuksien puute kotimaassa näkyy useissa maissa siinä, että ne saavat huomattavia rahälähetyksiä ulkomailta. Rahälähetysten osuus BKT:sta on 11 prosenttia Kosovossa ja 12,6 prosenttia Bosnia ja Hertsegovinassa. Rahälähetykset kompensoivat osittain sitkeää kauppavajetta ja lisäävät kulutusta, mutta ne myös vähentävät kiinnostusta työntekoon.

Sijoittajia houkuttelevia sekä talouskasvua ja työpaikkoja lisääviä edellytyksiä ovat myös oikeusvarmuus, toimiva ja riippumaton oikeusjärjestelmä, joka varmistaa perusoikeuksien ja omistusoikeuksien toteutumisen, toimiva julkishallinto ja sääntöjen yhdenmukainen soveltaminen. Oikeusvaltion hauraus, puutteet kilpailusääntöjen täytäntöönpanossa, julkisen varainhoidon heikkoudet sekä lupien ja verojen usein toistuvat muutokset lisäävät alttiutta korruptiolle ja heikentävät investointiympäristöä. Länsi-Balkanilla on hyvin vähän teollisuutta, toimivien teollisuusyritysten tuottavuus on alhainen, ja teollisuustuotannon hallinnassa on puutteita. Näiden syiden vuoksi ulkomaiset investoinnit Länsi-Balkanille ovat jääneet vähäisiksi. Se haittaa parhaiden käytäntöjen ja taitotiedon siirtämistä, mikä puolestaan haittaa tuottavuuden kasvua.

Viimeisimmät tiedot talouskehityksestä ja ennusteet:

- ⇒ Makrotalous on pysynyt suurelta osin vakaana laajentumismaissa, mutta julkisen talouden vakauttaminen niissä on yhä haasteellista, ja julkinen velka on suuri useissa maissa.
- ⇒ Länsi-Balkanin ehdokasmaissa kasvun odotetaan olevan keskimäärin 2,5 prosenttia vuonna 2015.

- ⇒ Lisääntynyt kasvuvauhti ei kuitenkaan ole johtanut uusiin työpaikkoihin. Työttömyys on pysynyt korkeana erityisesti nuorten ja naisten parissa ja on nyt keskimäärin 22 prosenttia Länsi-Balkanilla, mutta huomattavasti korkeampi Bosnia ja Hertsegovinassa, Kosovossa ja entisessä Jugoslavian tasavallassa Makedoniassa. Korkea köyhyysaste on yhä vakava huolenaihe.
- ⇒ EU on Länsi-Balkanin maiden tärkein kauppakumppani: noin 60 prosenttia alueen viennistä suuntautuu unioniin. EU on myös ylivoimaisesti suurin alueelle tehtyjen suorien ulkomaisten sijoitusten lähde.
- ⇒ Toissavuoden korkea 4,2 prosentin kasvu vakiintui Turkissa 2,9 prosenttiin vuonna 2014. Vuodelle 2015 ennakoitaan hieman vahvempaa kasvua. Turkin liira on heikentynyt, ja vaihtotaseen alijäämä kaventui vuonna 2014 vallinneesta lähes 8 prosentista suhteessa BKT:hen alle 6 prosenttiin vuonna 2015, mikä heijastaa kotimaisen kysynnän kasvun heikkenemistä ja energiahintojen laskua. Turkin talouden viimeaikainen suorituskkyky osoittaa, että maan taloudessa on sekä suurta potentiaalia että jatkuvaa epätasapainoa.
- ⇒ EU on edelleen Turkin tärkein kauppakumppani: yli 40 prosenttia maan viennistä suuntautuu unioniin. Turkista on tullut eurooppalaisten yritysten investointikohde, ja maa onkin entistä integroituneempi unionin toimitus- ja tuotantoketjuihin. Noin 60 prosenttia Turkin suorista ulkomaisista sijoituksista tulee EU:sta.

Niiden kokemusten perusteella, joita EU:n jäsenvaltioilla on talouspolitiikan eurooppalaisesta ohjausjaksosta, komissio lisää tukeaan talouden ohjausjärjestelmän ja kilpailukyvyn parantamiseen laajentumismaissa. Tarkoituksena on auttaa laajentumismaita vapauttamaan potentiaalia kestävästä kasvun ja työpaikkojen luomiseksi, suunnittelemaan ja jaksottamaan rakenneuudistuksia aiempaa paremmin ja viime kädessä täyttämään taloudelliset jäsenyysehdot. Tällainen tuki on erityisen tärkeä Länsi-Balkanin maille, koska niistä yhdenkään ei toistaiseksi katsota olevan toimiva markkinatalous.

Kaikki laajentumismaat toimittivat vuoden 2015 alussa talouden uudistusohjelmansa, joissa käsiteltiin sekä keskipitkän aikavälin makrotalouden kehystä että finanssipoliittista kehystä ja Länsi-Balkanin maiden kohdalla myös rakenneuudistuksia. Komissio analysoi ohjelmat ja laati suosituksensa. EU:n ja asianomaisten maiden talousministerit kokoontuivat toukokuussa 2015 ja hyväksyivät komission analyysiin ja suosituksiin perustuvat yhteiset suositukset uudistuksista, joita on tehtävä pitkän aikavälin kasvun ja kilpailukyvyn tukemiseksi. Nämä suositukset otetaan täysin huomioon komission vuotuisissa raporteissa, joissa annetaan neuvoja uudistusten tärkeysjärjestyksestä. Myös IPA-rahoitus kohdennetaan paremmin.

Talouden uudistusohjelmat esitetään ensi vuodesta alkaen yhtenä yhdennettynä asiakirjana, jossa keskitytään aiempaa enemmän työllisyyteen ja yhteiskunnallisiin haasteisiin. Näitä talouden uudistusohjelmia laaditaan jatkossa vuosittain.

On Turkin ja EU:n yhteisen edun mukaista edistää talouden uudistamista ja kokemusten vaihtoa, sovittoa kannat yhteen G20-ryhmässä ja syventää talouden yhdentymistä. Komissio on käynnistänyt kattavan vaikutusten arvioinnin, joka tukee neuvotteluvaltuutusta EU:n ja Turkin tulliliiton uudenaikaistamiseksi ja laajentamiseksi. Tavoitteena on syventää kauppasuhteita tasolle, joka vastaa EU:n ja Turkin välisten suhteiden strategista merkitystä ja niiden välisen kaupan merkitystä. EU ja Turkki aloittavat korkean tason taloudellisen vuoropuhelun, jota täydennetään järjestämällä EU:n ja Turkin liike-elämän foorumi; myös korkean tason energiavuoropuhelua jatketaan.

Muuttopainetta laajentumismaista unioniin olisi hillittävä parantamalla kilpailukykyä ja toteuttamalla toimenpiteitä työpaikkojen lisäämiseksi alueella. Entiseen tapaan

liittymisneuvotteluissa tarkastellaan työntekijöiden vapaata liikkuvuutta koskevien siirtymävaiheen toimenpiteiden ja/tai suojamekanismin tarvetta ja luonnetta myöhemmin tehtävän vaikutustenarvioinnin tulokset huomioon ottaen.

d) Demokraattisten instituutioiden toiminta ja julkishallinnon uudistus

Demokratian takaavien keskeisten instituutioiden asianmukainen toiminta ja vakaus on taattava. Eräiden maiden demokraattiset instituutiot ovat edelleen heikkoja. Kansallisten parlamenttien asemaa on kehitettävä, koska maista puuttuu sovitteluratkaisun kulttuuri. Parlamenttia on boikotoitu tarkasteluajanjaksolla entisessä Jugoslavian tasavallassa Makedoniassa, Albaniassa ja Montenegrossa. Oppositioon kuuluvia parlamentin jäseniä on osallistunut hallituksen vastaisiin väkivallantekoihin Kosovossa ja Montenegrossa. Kiireellisten lainsäädäntömenettelyjen liiallinen käyttö, parlamentaaristen valiokuntajärjestelmien ja menettelyjen heikkous sekä sidosryhmien ja asiantuntijoiden riittämätön kuuleminen heikentävät usein parlamentaarista valvontaa.

Vapaiden ja rehellisten vaalien järjestämisessä on yhä vähemmän ongelmia, mutta vaalit mielletään tilaisuutena alistaa valtioelimet poliittiseen valvontaan. Tähän voidaan puuttua uudistamalla julkishallinto sekä lisäämällä virkamieskunnan ammattimaisuutta ja epäpoliittisuutta.

Julkishallinnon uudistus, oikeusvaltio ja talouden ohjausjärjestelmä ovat äärimmäisen tärkeitä poliittisten ja taloudellisten uudistusten onnistumisen kannalta, ja ne luovat perustan EU:n sääntöjen ja normien noudattamiselle.

Hyvin toimiva julkishallinto on demokraattisen hallintotavan ja vastuuvollisuuden perusedellytys. Hallinnon laatu vaikuttaa myös suoraan hallituksen kykyyn tarjota julkisia palveluja, ehkäistä ja torjua korruptiota sekä lisätä kilpailukykyä ja kasvua. On ensiarvoisen tärkeää noudattaa periaatetta, jonka mukaan työhönotto ja ylennys perustuvat ansioihin, ja varmistaa hallinnollisten menettelyjen asianmukaisuus. Joissakin maissa on tapahtunut kehitystä tarkasteluvuoden aikana mutta vielä on paljon tehtävää.

Maiden on myös löydettävä keskus-, alue- ja paikallishallinnon välille tasapaino, joka parhaiten tukee uudistusten täytäntöönpanoa ja palvelujen tarjoamista kansalaisille. Alue- ja paikallisviranomaisilla on keskeinen rooli EU:hun lähentymisessä ja myöhemmin EU:n sääntöjen soveltamisessa.

Kansalaisilla on oikeus hyvään hallintoon ja oikeus osallistua aktiivisesti politiikantekoon. On tehtävä enemmän osallistavan demokratian vahvistamiseksi ja vuoropuhelun aikaansaamiseksi poliittisen päättäjien ja sidosryhmien välille. Vaikutusvaltainen kansalaisyhteiskunta on olennainen osa jokaista demokraattista järjestelmää. Se lisää poliittista vastuuvollisuutta ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta, syventää liittymiseen liittyvien uudistusten ymmärrystä ja osallistavuutta ja tukee sovittelua konfliktin jakamissa yhteiskunnissa.

Joissain tapauksissa on luotava ympäristö, joka mahdollistaa poliittisen vuoropuhelun ja riippumattoman osallistumisen päätöksentekoprosessiin ja tukee niitä. Tämän tueksi tarvitaan riippumattomien kansallisten tilastoelinten tuottamia korkealaatuisia tilastoja. On varmistettava oikeusasiamiehen ja valtion tarkastuslaitosten kaltaisten keskeisten elinten riippumattomuus ja toiminnan tuloksellisuus sekä huolehdittava niiden antamien suositusten noudattamisesta.

III. ALUEELLINEN YHTEISTYÖ

a) Yhteenliitettävyyttä koskeva toimintasuunnitelma

Yhteenliitettävyyden on keskeisellä sijalla komission pyrkimyksissä edistää yksittäisten maiden sekä kyseisten maiden ja EU:n välistä yhdentymistä. Näillä pyrkimyksillä edistetään myös kyseisten maiden liittymisnäkymiä. Yhteenliitettävyyden parantaminen edellyttää sekä investointeja liikenne- ja energiainfrastuktuurien parantamiseksi että nk. pehmeiden toimenpiteiden toteuttamista markkinoiden avaamiseksi, yhdentymisen esteiden raivaamiseksi ja avoimen sääntely-ympäristön luomiseksi.

Yhteenliitettävyyden parantaminen Länsi-Balkanilla ja EU:n kanssa on keskeinen kasvua ja työpaikkoja lisäävä tekijä, koska se lujittaa maiden kilpailukykyyn perusteita. Siitä on selvää hyötyä kansalaisille jäsenvaltioiksi pyrkivissä maissa jo ennen niiden liittymistä EU:hun, ja se tarjoaa mahdollisuuksia EU:n sijoittajille. Yhteenliitettävyyttä koskeva toimintasuunnitelma liittyy tiiviisti talouden ohjausjärjestelmään ja laajentumismaiden laatimiin talousuudistusohjelmiin. Yhteenliitettävyyttä koskeva toimintasuunnitelma edistää myös siltojen rakentamista alueella, hyvien naapurussuhteiden luomista sekä rauhaa ja sovintoa.

Huomattavaa edistystä onkin saavutettu nk. Berliinin prosessin ja Länsi-Balkanin kuusikko-konseptin avulla, joilla tuetaan alueellista yhteistyötä. Keskeisille yhteenliitettävyyttä edistävälle infrastruktuurihankkeille ja investoinneille asetetaan realistiset painopisteet ja tuetaan tarvittavia uudistuksia. Elokuussa Wienissä kokoontuneet alueen maiden ja useiden jäsenvaltioiden valtion- ja hallitusten päämiehet arvioivat toiminnassa saavutettua edistystä ja sopivat painopisteistä infrastruktuurin kehittämiseksi edelleen.

Wienin huippukokous oli jatkoa **liikenteen** alan toimille. Länsi-Balkanin maat sopivat huhtikuussa 2015 ydinverkosta ja kesäkuussa 2015 kolmen Euroopan laajuiseen liikenneverkkoon kuuluvan ydinkäytävän ulottamisesta Länsi-Balkanille. Maat määrittivät näiden ydinkäytävien varrella olevat ensisijaiset hankkeet, jotka on määrä toteuttaa vuoteen 2020 mennessä. Hankkeiden kestävyysvarmistamiseksi ja saadakseen tuloksia lyhyellä aikavälillä maat sopivat toteuttavansa useita pehmeitä toimenpiteitä, kuten rajanylitykseen liittyvien menettelyjen sekä tieliikenteen turvallisuutta ja teiden ylläpitoa koskevien suunnitelmien yhdenmukaistaminen ja yksinkertaistaminen, ennen kesällä 2016 Pariisissa pidettävää seuraavaa huippukokousta. Tätä tukee myös niiden liikenneyhteisösovimuksen toimien saattaminen päätökseen, millä edistetään maaliikenteen markkinoiden ja infrastruktuurin yhdentymistä ja autetaan Länsi-Balkanin maita ottamaan käyttöön maaliikennettä koskevat EU:n normit.

Lisäksi määritettiin useita ensisijaisia hankkeita jo sovittujen **energiayhteisön** etua koskevien 35 hankkeen joukosta, kuten sähkölinjojen yhdistämishankkeet. Maat ovat myös sopineet toteuttavansa toimia alueellisten sähkömarkkinoiden luomiseksi. Sellaisiin toimenpiteisiin, joissa on mahdollista saada tuloksia myös lyhyellä aikavälillä, kuuluu muun muassa energiayhteisön perustamissopimuksen mukaisten oikeudellisten vaatimusten täyttäminen. Tällaisia vaatimuksia ovat esim. toimintojen eriyttäminen, kolmansien osapuolien pääsy verkkoon ja sääntelyn riippumattomuuden lisääminen.

Jäsenvaltioiksi pyrkivien maiden on ilmastomuutoksen torjumiseksi toteutettava merkittäviä uudistuksia, jotka ovat EU:n ilmasto- ja energiapolitiikan puitteiden 2030 mukaisia. Niiden on toteutettava myös kansainväliset ilmastositoumuksensa.

Sovittuihin investointihankkeisiin tarvitaan huomattavaa rahoitusta ja yhteisrahoitusta muun muassa Länsi-Balkanin investointikehityksen kautta sellaisten investointien tukemiseksi, joilla pyritään lisäämään työpaikkoja ja kasvua ja edistämään yhteenliitettävyyttä alueella. Koordinointia kansainvälisten rahoituslaitosten kanssa ollaankin parantamassa. Länsi-Balkanin maat ovat perustaneet kansalliset investointikomiteat, jotka ovat luonnostelleet alakohtaisia hankejatkumoa. Niistä on puolestaan tehtävä uskottavat suunnittelu- ja priorisointimenettelyt sen varmistamiseksi, että mailla on talousarviomäärärahoja ja että

niiden julkisessa taloudessa on liikkumavaraa, jotta ne voivat ottaa lainarahoitusta saadakseen kaikki hankkeet toteutettua ajallaan.

Nuoriso ja koulutus kuuluu myös tärkeimpiin painopistealoihin. Komissio on tyytyväinen sopimukseen myönteisestä toimintasuunnitelmasta Länsi-Balkanin nuorisolle ja Länsi-Balkanin koulutusfoorumissa sovittuihin 11 alueelliseen hankkeeseen, joilla pyritään tukemaan uudistuksia ja lisäämään kapasiteettia. Erasmus+-ohjelmiin kuuluvia aloitteita, kuten nuorisoikkunaa, sekä yrittäjyyttä tuetaan edelleen. Komissio tukee myös alueellisen yhteistyöneuvoston kyseisten maiden kanssa tekemää työtä tutkintotodistusten vastavuoroiseksi tunnustamiseksi, mikä lisäisi alueellista liikkuvuutta ja tehostaisi työmarkkinoiden toimintaa.

Alueen painopisteisiin kuuluu myös **markkinoiden yhdentyminen**. Maatalous- ja teollisuustuotteiden tariffit ja kiintiöt on poistettu Keski-Euroopan vapaakauppa-alueella (CEFTA). Se, että kauppavirrat alueen sisällä ovat vähäisiä, johtuu suurelta osin yritysten kilpailukyvyn puutteesta. Maat ovat määrittäneet erityisiä kilpailukykyä koskevia toimenpiteitä talousuudistusohjelmissaan, jotka ne toimittivat Euroopan komissiolle tammikuussa 2015. Lisäksi on tärkeää luoda sopiva määrä kannustimia yrityksille, mutta välttää haitallinen verokilpailu. Komissio tekee vertailevan tutkimuksen yritysten kannustimista.

Tieto- ja viestintätekniikan sekä sähköisen viestinnän alalla EU:n digitaaliset sisämarkkinat olisi syytä nähdä mallina laajentumismaille siitä, miten kuluttajille ja yrityksille varmistetaan digitaalisten tuotteiden ja palvelujen parempi saatavuus ja luodaan oikeat edellytykset ja yhtäläiset toimintaolosuhteet, joissa digitaaliset verkot ja innovatiiviset palvelut kukoistavat, ja maksimoidaan digitaalitalouden kasvupotentiaali. Alueellinen yhteistyöneuvosto ja maat ovat jo alkaneet tehdä tällä alalla konkreettista yhteistyötä, esimerkiksi verkkovierailumaksuttoman alueen luomiseksi Länsi-Balkanille, *Electronic South Eastern Europe* (e-SEE) -aloitteen puitteissa.

Komissio tukee varauksetta Kaakkois-Euroopan yhteistyöprosessin ja alueellisen yhteistyöneuvoston toimintaa, kuten alueellista 2020-strategiaa ja sen painottumista tukemaan taloudellista yhteistyötä ja kehitystä alueella. Komissio on tyytyväinen siihen, että Länsi-Balkanin kuusikko -aloitteen työ on tiivistynyt, mikä on osaltaan myös lisännyt keskittymistä yhteenliitettävyyteen Berliinin prosessissa.

Komissio tukee edelleen näillä aloilla tehtävää työtä ja etsii Länsi-Balkanin maiden kanssa uusia yhteistyöalueita. Niitä voivat olla EU:n parhaat käytännöt alueellisten painopisteiden asettamiseksi, kuten älykkääseen erikoistumiseen tähtäävä strategia, joka voi kannustaa lisäämään investointeja tutkimukseen ja innovointiin sekä ammatilliseen koulutukseen.

b) Hyvät naapuruussuhteet ja alueellinen yhteistyö

Hyvät naapuruussuhteet ja alueellinen yhteistyö ovat keskeisellä sijalla vakautus- ja assosiaatioprosessissa ja laajentumisprosessissa, jotka ovat edelleen muutoksen moottoreita ja samalla vakauden ankkureita EU:n jäseniksi pyrkivissä Kaakkois-Euroopan maissa. Kahdenvälisellä ja alueellisella tasolla on tiivistetty yhteyksiä ja yhteistyötä, myös sotarikosten, pakolaisten paluun, järjestäytyneen rikollisuuden ja poliisiyhteistyön kaltaisilla herkillä aloilla. Hyviä naapuruussuhteita lujitetaan edelleen myös erityyppisillä alueellisilla yhteistyöaloitteilla. Pääministeri- ja ministeritason alueelliset yhteydet ovat tihtyneet. On tärkeää, että nämä aloitteet ovat toisiaan täydentäviä, osallistavia ja alueellisesti omistettuja ja johdettuja. Elokuussa allekirjoitettiin rajasopimus Montenegron sekä Bosnia ja Hertsegovinan välillä sekä Montenegron ja Kosovon välillä. Alueellista yhteistyötä ympäristöasioissa olisi

jatkettava siten, että kiinnitetään erityistä huomiota tulvien ehkäisyyn ja veteen (rajat ylittävät jokialueet), ilman pilaantumiseen ja luonnonsuojeluun (rajat ylittävät suojelualueet).

Samalla tarvitaan lisätoimia sellaisten **kahdenvälisten riitojen** ratkaisemiseksi, joita laajentumismailla on toistensa ja jäsenvaltioiden kanssa. Monet ratkaisua vailla olevat kysymykset rasittavat edelleen kahdenvälisiä suhteita alueella. Erityisesti entisen Jugoslavian hajoaminen on aiheuttanut ongelmia, kuten etnisten ryhmien väliset ja asemaa koskevat riidat, vähemmistöjen tilanne, sotarikosten vastuukysymykset, asuinsijoiltaan siirtymään joutuneet henkilöt, kadonneet henkilöt ja rajojen merkitseminen. Tarvitaan sovintoa ja vastuullista poliittista johtajuutta, jotta voidaan edistää vakautta Kaakkois-Euroopassa ja luoda sinne olosuhteet, jotka auttavat pääsemään irti menneisyyden painolastista. Näin minimoidaan riski siitä, että avoimet kahdenväliset kysymykset valjastetaan palvelemaan poliittisia päämääriä tai että aiheutuu uusia kiistoja. Alueelle olisi annettava enemmän tukea sovitteluun, esimerkiksi entisen Jugoslavian alueen maiden yhteisen RECOM-komission totuus- ja sovintoaloitteen kautta.

Osapuolten on ratkaistava kahdenväliset kysymykset mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta ne eivät jarruttaisi ennalta määriteltyihin ehtoihin perustuvaa liittymisprosessia. Komissio kehottaa osapuolia tekemään kaikkensa jäljellä olevien riitojen ratkaisemiseksi sovittuja periaatteita ja keinoja noudattaen, mukaan lukien asian vieminen Kansainvälisen tuomioistuimen tai muun pysyvän tai tilapäisen riitojenratkaisuelimen ratkaistavaksi tapauksen mukaan. Wienin huippukokouksessa elokuussa vallinnut myönteinen ilmapiiri on tervetullut, ja sitä olisi hyödynnettävä. Länsi-Balkanin maiden johtajat allekirjoittivat Wienissä sopimuksen, jossa ne antoivat kaksi sitoumusta: ne eivät estä toistensa liittymisprosessia ja ne turvautuvat kansainväliseen välimiesmenettelyyn aina, kun ne eivät itse pysty ratkaisemaan kahdenvälisiä kysymyksiä.

Serbian ja Kosovon välisten suhteiden normalisoinnissa on edistytty merkittävästi, mistä ovat osoituksena elokuussa tehdyt merkittävät sopimukset. Tätä prosessia on jatkettava, ja kaikki sopimukset (myös Brysselin sopimus³) on pantava täytäntöön. EU on sisällyttänyt suhteiden normalisointivaatimuksen Serbian liittymisneuvottelukehykseen ja Kosovon vakautus- ja assosiaatiosopimukseen. Entisen Jugoslavian tasavallan Makedonian on pidettävä yllä hyviä naapuruussuhteita, joihin kuuluu myös YK:n avustuksella neuvotellun ja molempien osapuolten hyväksyttävissä olevan ratkaisun löytyminen nimikysymykseen mahdollisimman pian.

Komissio jatkaa poliittisen tuen antamista kaikille asianomaisille maille, jotta kahdenväliset kysymykset saadaan ratkaistua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, ja tukee jatkossakin muilla foorumeilla tehtävää työtä ratkaisujen löytämiseksi.

Komissio on tyytyväinen siihen, että **Turkki** tukee YK:n johtamien keskustelujen käynnistämistä uudelleen Kyproksen-kysymyksen ratkaisemiseksi. Nyt on tärkeää, että näissä keskusteluissa edistytään mahdollisimman nopeasti. Kuten neuvosto ja komissio ovat aikaisempina vuosina toistuvasti esittäneet kantanaan, Turkin on nyt pikaisesti täytettävä velvollisuutensa panna lisäpöytäkirja täysimääräisesti täytäntöön ja edistyttävä kahdenvälisten suhteidensa normalisoinnissa Kyproksen tasavallan kanssa. Tämä voisi vauhdittaa liittymisprosessia. Komissio kehottaa myös välttämään kaikkia sellaisia uhkia, kiistanaiheita ja toimia, jotka voisivat vahingoittaa hyviä naapuruussuhteita ja riitojen rauhanomaista ratkaisua. Komissio korostaa EU:n jäsenvaltioiden kaikkia suvereniteettioikeuksia. Niihin kuuluu myös oikeus tehdä kahdenvälisiä sopimuksia sekä tutkia ja hyödyntää luonnonvaroja EU:n säännösten ja kansainvälisen oikeuden, kuten YK:n merioikeusyleissopimuksen, mukaisesti.

³ Ensimmäinen sopimus suhteiden normalisoinnin periaatteista, huhtikuu 2013.

IV. PÄÄTELMÄT JA SUOSITUKSET

Edellä esitetyn analyysin ja liitteenä oleviin maakohtaisiin yhteenvedoihin sisältyvien arvioiden perusteella komissio esittää seuraavat **päätelmät** ja **suositukset**:

I

1. EU:n laajentumiskäytännöllä pyritään edistämään **rauhaa, turvallisuutta ja vakautta** Euroopassa. Se lisää taloudellisia ja kaupallisia mahdollisuuksia, mistä on hyötyä sekä EU:lle että sen jäseniksi pyrkiville maille.
2. Laajentumisprosessissa olevien maiden on täytettävä jäsenyyden vakiintuneet arviointiperusteet voidakseen liittyä EU:hun. Liittymisprosessi on tiukka ja perustuu ankariin mutta oikeudenmukaisiin **ehtoihin ja maan omiin ansioihin**. Tämä on äärimmäisen tärkeää laajentumiskäytännön uskottavuuden kannalta, kannustimien tarjoamiseksi laajentumismaille kauaskantoisten uudistusten toteuttamiseen ja EU:n kansalaisten tuen varmistamiseksi.
3. Laajentumismaiden haasteet ovat sitä luokkaa, ettei yksikään niistä ole valmis liittymään unioniin nykyisen komission toimikaudella. Tämän vuoksi on syytä tähdentää **”perusasiat ensin”** -periaatteen merkitystä liittymisprosessissa; se muodostaa nykyisen komission **laajentumiskäytännön selkärangan**.
4. Komissio keskittää jatkossakin toimensa sen varmistamiseen, että maat priorisoivat **oikeusvaltion** liittyvät uudistukset, mukaan lukien oikeuslaitoksen uudistaminen ja järjestäytyneen rikollisuuden ja korruption torjunta, **perusoikeudet**, mukaan lukien sananvapaus ja varsinkin hlbt-ihmisten ja romanien syrjinnän torjunta, sekä demokraattisten instituutioiden toiminnan, mukaan lukien **julkishallinnon uudistaminen**. Lisäksi komissio pyrkii edistämään **talouden kehittämistä** ja kilpailukykyyn vahvistamista.
5. **Perusasiat ovat sekä jakamattomia että toisiaan vahvistavia**. Oikeusvaltion vahvistaminen lisää oikeusvarmuutta, lisää ja suojaa sijoituksia sekä tukee merkittävällä tavalla talouden kehitystä ja kilpailukykyä. Laajentumisprosessissa on ehdottoman tärkeää helpottaa tällaisten synergioiden syntymistä. Näin vauhditetaan talousuudistuksia ja jäsenvaltioiksi pyrkivät maat voivat nauttia toimivan markkinatalouden eduista ja oikeusvaltiosta ennen liittymistään. Samalla edistetään koko unionin saumatonta toimintaa.
6. **Pakolaiskriisi** on koetellut Länsi-Balkanin maita ja Turkia ankarasti. Varsinkin Turkilla on ollut ratkaiseva asema humanitaarisen avun antamisessa pakolaisille. Tilanne edellyttää yhteistyön pikaista lisäämistä alueella laajemmin, jotta voidaan tunnistaa suojelun tarpeessa olevat ihmiset, antaa apua, turvata EU:n ulkorajat ja hajottaa ihmisten salakuljetusta harjoittavat rikollisverkostot. EU antaa tähän tuntuvaa tukea. Lisäksi komissio on ehdottanut, että kaikki laajentumismaat lisäävät EU:n luetteloon turvallisista kolmansista maista.
7. Länsi-Balkanin maille selkeä jäsenyyssnäkökulma on keskeinen vakautustekijä alueella, jossa menneisyyden painolastista irtautumiseksi ja sovinnon edistämiseksi on tehtävä jatkuvasti työtä. **Hyvät naapurussuhteet ja alueellinen yhteistyö** ovat vakautus- ja assosiaatioprosessin olennaisia osia, ja niissä on raportointijaksolla edistytty hyvin.
8. Komissio tukee voimakkaasti **yhteenliitettävyyttä koskevaa toimintaohjelmaa**, joka eteni merkittävästi Wienissä elokuussa järjestetyssä huippukokouksessa. Liikenteen ydinverkosta on päästy sopimukseen, ja seuraavaksi pannaan täytäntöön tärkeitä liikenteen ja energian infrastruktuurihankkeita. Komissio jatkaa prosessin tukemista

muun muassa myöntämällä huomattavaa rahoitusta liittymistä valmistelevan tukivälineen varoista.

9. Tässä tiedonannossa esitetään **EU:n laajentumispolitiikan keskipitkän aikavälin kokonaisstrategia**. Komissio antaa jatkossakin vuosittain tiedonannon, jossa se arvioi edistymistä, tekee päätelmiä, antaa suosituksia aihe- tai maakohtaisista kysymyksistä ja ehdottaa tarvittaessa muutoksia kokonaisstrategiaan.
10. Komissio on omaksunut uuden ja määrätietoisemman lähestymistavan **vuotuisissa maaraporteissa** esitettäviin arviointeihin. Sitä sovelletaan kokeiluluontoisesti eräillä keskeisillä uudistusaloilla. Raportoinnissaan komissio painottaa aiempaa huomattavasti enemmän sitä, miten valmiita maat ovat selviytymään jäsenyysvelvoitteista, ja se antaa maille selkeämpiä ohjeita uudistusten toteuttamiseen. Tämä lisää avoimuutta ja tekee uudistusprosessin seurannasta helpompaa kaikille sidosryhmille, myös kansalaisyhteiskunnalle, jonka toimintaedellytyksiä on parannettava. Arviointien yhdenmukaistaminen lisää myös maiden vertailukelpoisuutta.

II

11. **Montenegro:** Liittymisneuvottelut Montenegron kanssa ovat edenneet. Oikeusvaltiota koskevaa säädöskehystä on parannettu ja uusia instituutiota perustettu. Neuvotteluprosessin kokonaisuuden kannalta on tärkeää, että Montenegron oikeusvaltiojärjestelmä tuottaa tuloksia varsinkin korruption ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa. Edistymisestä oikeusvaltiota koskevien neuvottelulukujen välitavoitteiden saavuttamisessa ja havaittujen puutteiden korjaamisessa tarvitaan konkreettista näyttöä, mikä puolestaan määrittää liittymisneuvottelujen yleisen etenemistahdin. Kaikkien puolueiden olisi kannettava vastuunsa ja aloitettava uudelleen rakentava vuoropuhelu, jonka tärkein foorumi on parlamentti. Montenegron on myös varmistettava, että uusi vaalilainsäädäntö pannaan kokonaisuudessaan täytäntöön. Maan olisi vähennettävä julkista velkaansa ja parannettava teollisuus- ja maataloustuotteidensa kilpailukykyä.
12. **Serbia:** Serbia on ottanut merkittäviä askelia, joiden pitäisi johtaa ensimmäisten neuvottelulukujen avaamiseen. Se on viimeistellyt kattavat oikeusvaltiota koskevat toimintasuunnitelmat. Lisäksi maa on tehnyt Kosovon kanssa eräitä tärkeitä sopimuksia, jotka edistävät merkittävällä tavalla suhteiden normalisointia. Neuvottelujen yleinen eteneminen on sidoksissa kestävään edistymiseen näissä kahdessa kysymyksessä. Komissio uskoo, että ensimmäiset neuvotteluluvut voidaan avata tänä vuonna järjestettävässä hallitustenvälisessä konferenssissa. Tärkeimpiä oikeusvaltiota lujittavia tavoitteita ovat oikeuslaitoksen uudistaminen sekä korruption ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunta. Talouden uudistamista on jatkettava niin, että painopiste on valtionyritysten ja liikelaitosten saneeraamisessa. Serbian rakentava ja johtava rooli alueella kasvaa koko ajan, ja sillä on ratkaiseva asema pyrittäessä lisäämään alueellista yhteydenpitoa ja vakautta. Pakolaiskriisi on koetellut Serbiaa ankarasti: vuoden alusta lukien yli 200 000 kolmannen maan kansalaista on kulkenut maa alueen läpi.
13. **Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia:** Entisen Jugoslavian tasavallan Makedonian liittymisprosessi on toistaiseksi umpikujassa. Telekuuntelutapauksessa paljastuneet seikat ovat vahvistaneet komission ja muiden aiemmin ilmaisemat vakavat huolenaiheet: poliittinen puuttuminen oikeuslaitoksen ja median toimintaan, valtion elinten lisääntyvä politisoituminen ja vaalijärjestelyt. Maan lainsäädäntö on liittymisprosessin vaiheeseen nähden pitkälti yhdenmukainen unionin säännösten kanssa. Poliitiikan toimijoiden on nyt keskitettävä kaikki voimansa komission

määrittelemien kiireellisten uudistustavoitteiden toteuttamiseen ja poliittisen kriisin ratkaisemiseen. Talousarviolla olisi tuettava enemmän kasvua ja työllisyyttä, ja talousarvion yleistä suunnittelua, läpinäkyvyyttä ja toteutusta pitäisi parantaa. On edelleen tärkeää, että nimikysymyksen ratkaisemisessa edetään päättäväisesti. Pakolaiskriisi on koetellut entistä Jugoslavian tasavaltaa Makedoniaa ankarasti: vuoden alusta lukien yli 200 000 kolmannen maan kansalaista on kulkenut maa alueen läpi.

Kesä-/heinäkuussa tehdyn poliittisen sopimuksen täytäntöönpanossa tähän mennessä saavutetun edistyksen johdosta komissio on valmis antamaan suosituksen liittymisneuvottelujen aloittamisesta entisen Jugoslavian tasavallan Makedonian kanssa.

Suositus on kuitenkin ehdollinen: poliittisen sopimuksen täytäntöönpanon on jatkuttava ja kiireellisten uudistustavoitteiden toteutuksessa on tapahduttava merkittävää edistystä. Asiaan palataan vaalien jälkeen.

14. **Albania:** Albania on edistynyt tasaisesti liittymisneuvottelujen avaamiselle asetettujen tärkeimpien painopisteiden työstämisessä, erityisesti julkishallinnon uudistamisessa ja oikeuslaitoksen perinpohjaisen uudistamisen valmisteluissa. Seuraavaksi on hyväksyttävä oikeuslaitosta koskeva uudistuspaketti, ja korruption ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa on saatava tuloksia kaikilla tasoilla ennakoivan tutkinnan, syytteiden ja lopullisten tuomioiden muodossa. Sellaisen lainsäädännön antaminen, jolla rikoksentekijät suljetaan pois parlamentista, lisäisi kansalaisten luottamusta poliittisiin edustajiinsa ja julkisiin instituutioihin. EU-jäsenyyteen liittyvien uudistusten kestävyys edellyttää, että kaikki puolueet käyvät rakentavaa poliittista vuoropuhelua. Tarvitaan lisätoimia julkisen talouden vakauden ylläpitämiseksi, liiketoimintaedellytysten kohentamiseksi ja epävirallisen talouden kitkemiseksi.
15. **Bosnia ja Hertsegovina:** Bosnia ja Hertsegovina on palannut uudistusten tielle, mikä on edellytys EU:n yhdentymisprosessin etenemiselle. Jotta EU voisi ottaa Bosnia ja Hertsegovinan jäsenyyshakemuksen harkintaan, heinäkuussa hyväksytyn uudistusohjelman täytäntöönpanossa on edistytävä merkittävästi. Ohjelmalla on kaikkien puolueiden tuki. Kirjalliset sitoumukset on nyt puettava uudistuksiksi, jotka myös pannaan täytäntöön. Etusijalla ovat oikeusvaltioon liittyvät uudistukset, mukaan lukien korruption ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunta, sekä sosioekonomiset uudistukset. Korkean työttömyyden ja alhaisen työvoimaosuuden korjaamiseksi maan olisi purettava työmarkkinoiden jäykkyyksiä muun muassa pienentämällä verokiilaa. Oikeusalan jäsennellyn vuoropuhelun avulla pitäisi voida puuttua Bosnia ja Hertsegovinan oikeuslaitoksessa jäljellä oleviin puutteisiin. Lisäksi maan on vahvistettava julkishallintoaan, tehostettava yhteistyötä kaikilla tasoilla ja luotava toimiva EU-asioden koordinointimekanismi, jotta se voi selvitä liittymisprosessissa eteen tulevista haasteista. Vakautus- ja assosiaatiosopimuksen mukautus, jolla otetaan huomioon Kroatian liittyminen EU:hun, on vietävä kiireesti päätökseen.
16. **Kosovo:** Komissio iloitsee vakautus- ja assosiaatiosopimuksen allekirjoittamisesta, koska sopimus tarjoaa kokonaisvaltaisen kehyksen EU:n ja Kosovon poliittisten ja taloudellisten suhteiden tiivistämiselle. Kosovon päätös perustaa tuomioistuinlaitokseensa erityisjaostoja Kosovon konfliktin yhteydessä tehtyjä vakavia rikoksia varten on merkittävä edistysaskel. Lisäksi se on tehnyt Serbian kanssa tärkeitä sopimuksia, jotka edistävät merkittävällä tavalla suhteiden normalisointia. Kosovon pitäisi ylläpitää tahtia ja tarttua useisiin uudistushaasteisiin, varsinkin oikeusvaltion toteutumiseen osana järjestäytyneen rikollisuuden ja korruption torjuntaa. Hallituksen ja parlamentin on kiireesti nimitettävä monien riippumattomien instituutioiden ja sääntelyelinten johtoryhmän jäsenet. Nimitykset on

tehtävä ilman lisäviiveitä ja ansioiden perusteella. Komissio on tyytyväinen viisumivapauden edellytysten täyttämisesä tapahtuneeseen edistykseen. Kosovo on toteuttanut tehokkaita lyhyen aikavälin toimenpiteitä hillitäkseen EU:hun suuntautuvaa sääntelemätöntä muuttoliikettä. Parlamentissa pitäisi voida käydä avointa keskustelua kaikista Kosovoon vaikuttavista asioista demokraattisia menettelyjä noudattaen. Parlamentin toiminnan häirintä ja poliittinen väkivalta eivät ole hyväksyttäviä.

17. **Turkki:** Turkki on EU:n tärkeä kumppani. Raportointijaksolla EU ja Turkki ovat jatkaneet yhteistyön tehostamista tärkeimmillä molempia hyödyttävillä aloilla. Turkilla on vakavia ulkopoliittisia ja turvallisuusongelmia, kuten lisääntyvä terrorismi. Maa on myös valtaisan pakolaiskriisin eturintamassa ja antaa tuntuvaa tukea alueellaan oleville yli kahdelle miljoonalle syyrialaispakolaiselle. On äärimmäisen tärkeää, että EU ja Turkki lisäävät poliittista vuoropuhelua, yhteistyötä ja kumppanuutta. Eurooppa-neuvosto suhtautui myönteisesti pakolaisia ja muuttoliikkeen hallintaa koskevaan yhteiseen toimintasuunnitelmaan, joka on osa kokonaisvaltaista yhteistyöagendaa, jonka kulmakiviä ovat jaettu vastuu, keskinäiset sitoumukset ja täytäntöönpano. EU ja sen jäsenvaltiot ovat ilmaisseet valmiutensa tehostaa yhteistyötä Turkin kanssa ja lisätä tuntuvasti poliittista ja taloudellista tukeaan sovituisissa puitteissa. Yhteisen toimintasuunnitelman onnistunut täytäntöönpano nopeuttaa osaltaan viisumivapautta koskevan etenemissuunnitelman toteuttamista kaikissa siihen osallistuvissa jäsenvaltioissa ja takaisinottosopimuksen täysimääräistä täytäntöönpanoa. Edistymistä arvioidaan keväällä 2016, mihin mennessä komissio antaa järjestyksessä toisen viisumivapauden täytäntöönpanokertomuksen.

Uusintavaalit ja poliittinen vastakkainasettelu ovat kuitenkin jarruttaneet Turkin edistymistä uudistusten täytäntöönpanossa. Oikeuslaitoksen toiminnassa on huomattavia puutteita. Sananvapaus ja kokoontumisvapaus ovat heikentyneet entisestään. Prosessi kurdikysymyksen ratkaisemiseksi on pysähtynyt. Turkki on valmistautunut hyvin lainsäädännön lähentämiseen EU:n säännöstöön monilla aloilla. Turkki on toimiva markkinatalous ja maan talouskasvu on kohtuullista, mutta sen on puututtava makrotalouden epätasapainotiloihin ja tehtäviä lisää rakennemuutoksia. EU ja Turkki ovat tehostaneet työtä talous- ja kauppasuhteidensa kehittämiseksi muun muassa hyväksymällä tulliliiton uudistamista ja laajentamista koskevat periaatteet ja kehittämällä energia-alan poliittista vuoropuhelua.

EU on valmis aloittamaan Turkin kanssa uudelleen vuoropuhelun kaikista yhteisen asialistan kohdista. Turkin on tehostettava oikeusvaltioon ja perusoikeuksiin liittyviä uudistuksia. On ehdottoman tärkeää, että rauhanneuvotteluja jatketaan viipymättä. Komissio on valmis tekemään työtä näiden tärkeimpien painopisteiden eteen Turkissa 1. marraskuuta järjestettyjen vaalien jälkeen muodostetun hallituksen kanssa.

Eurooppa-neuvosto tuli siihen tulokseen, että liittymisprosessi tarvitsee uutta pontta, jotta neuvotteluissa päästäisiin eteenpäin neuvottelukehyksen ja neuvoston asiasta antamien päätelmien mukaisesti. Komissio on ehdottanut neuvotteluluvun 17 avaamista, ja se kehottaa neuvostoa järjestämään hallitustenvälisen konferenssin ennen vuoden 2015 päättymistä. Neuvotteluluvun 31 analyttisestä arviosta laaditun kertomuksen päivitetty versio toimitettiin joulukuussa 2013. Komissio tarkastelee edistymistä muissa luvuissa ja aikoo toimittaa lukuja 15, 23, 24 ja 26 koskevat päivitettyt valmisteluasiakirjat keväällä 2016. Sen jälkeen neuvostossa voidaan aloittaa keskustelut kaikista kyseisistä luvuista ilman, että sillä on vaikutusta jäsenvaltioiden kantoihin. Lukujen 23 ja 24 avaamisvalmistelujen uudelleen käynnistäminen tarjoaisi

Turkille kattavan etenemissuunnitelman oikeusvaltioon ja perusoikeuksiin liittyville tärkeille uudistuksille.

Kuten neuvosto ja komissio ovat aikaisempina vuosina toistuvasti esittäneet kantanaan, Turkin on nyt pikaisesti täytettävä velvollisuutensa panna lisäpöytäkirja täysimääräisesti täytäntöön ja edistyttävä suhteiden normalisoinnissa Kyproksen tasavallan kanssa. Komissio on tyytyväinen, että YK:n johdolla käytävät neuvottelut Kyproksen kysymyksen ratkaisemiseksi on aloitettu uudelleen. On tärkeää, että neuvotteluissa edistytään mahdollisimman nopeasti. On erittäin tärkeää, että Turkki on konkreettisesti sitoutunut kysymyksen kokonaisvaltaiseen ratkaisuun. EU on ilmaissut olevansa valmis mukautumaan ratkaisun ehtoihin, kunhan ne eivät ole ristiriidassa unionin perusperiaatteiden kanssa.

V. LIITTEET

1. Yhteenveto maaraporttien havainnoista
2. Muutoksia vuotuisiin maaraportteihin
3. Keskeiset tilastot

Montenegro

Jäsenyyden poliittiset arviointiperusteet edellyttävät, että vuonna 2014 hyväksytty uusi vaalilainsäädäntö pannaan täysimääräisesti täytäntöön, myös äänestäjien sähköisen tunnistamisen osalta. Nk. äänitallenneasiassa (julkisten varojen väitetty väärinkäyttö puoluepoliittisiin tarkoituksiin) ei ole ryhdytty poliittisiin jatkotoimiin.

Syyskuussa eräät oppositiopuolueet aloittivat parlamentin toiminnan boikotoinnin. Myös parlamentin ulkopuolella järjestettiin protesteja. Ne johtivat poliisin ja protestoijien vastakkainasetteluun, mistä seurasi loukkaantumisia ja omaisuusvahinkoja. Kaikki väkivallanteot ja väitteet liiallisesta voimankäytöstä näiden tapahtumien aikana on tutkittava asianmukaisesti, ja kaikkien puolueiden pitäisi aloittaa uudelleen rakentava poliittinen vuoropuhelu parlamentissa.

Hallituksen ja kansalaisjärjestöjen välisen yhteistyön parantamisessa edistytettiin jossain määrin. Tämä koskee erityisesti kansalaisjärjestöjen osallistumista liittymisprosessiin, jossa kansalaisyhteiskunnalla oli edelleen aktiivinen rooli. Maahan on luotava vapaaehtoistyötä, kansalaisaktivismia ja yhteiskunnallista yrittäjyyttä tukeva toimintaympäristö.

Julkihallinnon uudistamiseen Montenegro on valmistautunut kohtuullisesti. Ansioihin perustuva työhönotto ja politisoitumisen torjunta pitäisi varmistaa kaikilla tasoilla, myös korkeimmissa viroissa; tulokset ovat kuitenkin olleet vaihtelevia. Montenegron on saatettava julkista varainhoitoa koskevat kirjanpitosääntönsä kansainvälisten standardien mukaisiksi, otettava käyttöön tiukka sisäinen valvonta ja parannettava lainsäädännön noudattamista.

Oikeuslaitos on valmistautunut kohtuullisesti. Lainsäädännön mukauttamisessa eurooppalaisiin normeihin on otettu merkittäviä askelia, jotka ovat lisänneet oikeuslaitoksen ammattimaisuutta ja riippumattomuutta. Seuraavaksi on keskityttävä lainsäädännön täytäntöönpanoon. Käsittelyä odottavien oikeustapausten määrä ei vähentynyt merkittävästi vuoden 2014 aikana. Tuomareita ja syyttäjiä koskevat eettiset säännöt on sovitettu vastaaviin eurooppalaisiin ja kansainvälisiin sääntöihin. Strategia oikeuslaitoksen uudistamiseksi (2014–2018) ja siihen liittyvä toimintasuunnitelma on laadittu. Uusi henkilöstön rekrytointi-, arviointi- ja ylennysjärjestelmä on otettava käyttöön kaikilta osin.

Korruption torjuntaan Montenegro on valmistautunut jossain määrin. Tehokkaista tutkinta- ja syytetoimista sekä lopullisista tuomioista korruptiotapauksissa, varsinkin korkean tason tapauksissa, on kuitenkin vähän esimerkkejä. Myös järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan maa on valmistautunut jossain määrin. Varsinkin laajempien rikollisverkostojen tutkinta ja rahanpesun torjunta edellyttävät lisätoimia.

Yleinen edistyminen liittymisneuvotteluissa riippuu muun muassa edistymisestä oikeusvaltion toteutumisessa. Se pitää pystyä osoittamaan, ja sitä arvioidaan korruption ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa saavutettujen uskottavien tulosten perusteella.

Ihmisoikeuksien suojelua koskeva oikeudellinen kehys on pääpiirteissään eurooppalaisten normien mukainen, mutta sen täytäntöönpanossa on edelleen ongelmia. Sananvapauden toteutumisen suhteen Montenegro on valmistautunut jossain määrin. Huolenaiheita on kuitenkin jäljellä, esimerkiksi median edustajiin ja omaisuuteen raportointijaksolla kohdistuneet hyökkäykset, joita oli tosin vähemmän kuin edellisvuosina. Osa mediaan kohdistuneista väkivallanteoista on vielä selvittämättä, myös kaikkein vakavin eli vuonna 2004 tapahtunut päätoimittajan murha. Vakavasti otettavien ammatillisten ja eettisten normien sekä tehokkaan itsesääntelyn puuttuminen ei edistä tiedonvälityksen vapautta.

Montenegrolla on ollut edelleen rakentava rooli alueellisessa yhteistyössä, ja se on toteuttanut merkittäviä toimia kahdenvälisen riitojen ratkaisemiseksi naapureidensa kanssa molempia osapuolia tyydyttävällä tavalla. Esimerkkinä tästä ovat Bosnia ja Hertsegovinan ja Kosovon kanssa elokuussa allekirjoitetut rajasopimukset.

Jäsenyyden taloudellisista arviointiperusteista voidaan todeta, että Montenegro on valmistautunut kohtuullisesti toimivan markkinatalouden luomiseen. Julkisen talouden vakauttamisessa ja liiketoimintaympäristön parantamisessa on edistytty jossain määrin. Talous toipui vuonna 2013 W-taantumasta, jonka aallonpohjat koettiin vuosina 2009 ja 2012. Vuonna 2014 tapahtuneen hienoisen hidastumisen jälkeen talous on investointien ansiosta uudelleen noususuuntainen. Vaikka Bar–Boljare-moottoritien rakentaminen yhdessä muiden energia-, liikenne- ja matkailualan investointien kanssa tukee talouskasvua, moottoritien kustannukset uhkaavat horjuttaa julkisen talouden kestävyyttä. Montenegron pitäisi pyrkiä vähentämään julkista velkaansa. Pankkeilla on jatkuvasti paljon järjestämättömiä lainoja ja ongelmia lainasaatavien kanssa. Niiden kannattavuus on heikko, koska markkinat ovat pienet, mistä syystä lainoja myönnetään vähän ja korkeilla koroilla. Hienoisesta kohentumisesta huolimatta työmarkkinakehitys ei ole edelleenkaan tyydyttävää, vaan työttömyysaste on pysynyt korkeana (18 %).

Montenegro on kohtuullisesti valmistautunut selviytymään kilpailupaineista ja markkinavoimista unionissa. Teollisuus- ja maataloustuotteiden osalta maan kilpailukyky on kuitenkin edelleen huono, ja sitä pitäisi parantaa. Fyysisen infrastruktuurin ja inhimillisen pääoman vahvistamiseksi sekä ennakoitavan ja toimintaa tukevan sääntely-ympäristön varmistamiseksi tarvitaan tuntuvia uudistuksia.

Mitä tulee maan **kykyyn selviytyä jäsenyyssvelvoitteista**, Montenegro on kohtuullisesti valmistautunut useimmilla unionin säännösten aloilla, tosin lainsäädännön mukauttamisen aste vaihtelee. Julkisten hankintojen osalta maa on valmistautunut kohtuullisesti; hankintamenettelyn eri vaiheissa tapahtuvan korruption torjumiseksi on kuitenkin tehtävä enemmän. Myös varainhoidon valvontaan on valmistauduttu kohtuullisesti, mutta julkisen varainhoidon sisäisen valvonnan toteuttamiseksi kaikilla julkishallinnon tasoilla ja valtionyrityksissä tarvitaan järeitä toimia. Tilastoalalla maa on valmistautunut jossain määrin, mutta varsinkin makrotalous- ja yritystilastojen sovittamisessa EU:n vaatimuksiin on vielä paljon työtä.

Montenegron valmistelut ovat alkuvaiheessa muun muassa ympäristön ja ilmastomuutoksen aloilla. Maalla on edelleen suuria haasteita lainsäädännön mukauttamisessa EU:n säännöstöön ja hallinnollisten valmiuksien kehittämisessä.

Serbia

Jäsenyyden poliittisia arviointiperusteita tarkasteltaessa voidaan todeta, että sidosryhmät, kansalaisyhteiskunta mukaan lukien, osallistuivat aiempaa enemmän liittymisprosessiin. Yhteistyö viranomaisen, riippumattomien sääntelyelinten ja oikeusasiamiehen välillä on viime aikoina lisääntynyt, mutta sitä olisi edelleen parannettava. Kiireellisten menettelyjen käyttöä parlamentissa olisi rajoitettava. Joillakin aloilla mukautuminen EU:n vaatimuksiin edellyttää perustuslain muuttamista.

Julkishallinnon uudistamiseen Serbia on valmistautunut kohtuullisesti. Kattavan toimintasuunnitelman käyttöönotto on edistynyt hyvin. Maan on pidettävä kiinni uudistustavoitteistaan ja pantava ne täytäntöön. Tarvitaan vahvaa poliittista tahtoa, jotta hallinnosta saadaan ammattimainen ja epäpoliittinen ja rekrytointi- ja irtisanomismenettelyistä avoimempia, varsinkin johtavissa viroissa.

Oikeuslaitos on valmistautunut jossain määrin. Toukokuussa otettiin käyttöön uudet säännöt tuomareiden ja syyttäjien arviointia varten. Useimmat tuomioistuinten presidentit on nimetty pysyvästi virkaansa. Poliittista painostusta on torjuttava tehokkaammin. Oikeuslaitoksen toiminnan laatua ja tehokkuutta sekä oikeussuojan toteutumista heikentävät työmäärän epätasainen jakautuminen, tapausten ruuhkautuminen ja maksutonta oikeusapua koskevan järjestelmän puuttuminen.

Korruption torjuntaan Serbia on valmistautunut jossain määrin. Korruptio on kuitenkin edelleen yleistä, eikä sen torjunnassa ole saavutettu mainittavia tuloksia. Institutionaalinen rakenne ei ole vielä sellainen, että sillä olisi pelotevaikutus. Tarvitaan näyttöä korruptiotapausten tehokkaista tutkinta- ja syytetoimista ja tuomioista, myös korkean tason tapauksissa.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan Serbia on valmistautunut jossain määrin. Uudet dna- ja huumausainelaboratoriot ovat aloittaneet toimintansa. Maa osallistuu aktiivisesti kansainväliseen ja alueelliseen yhteistyöhön. Se on laatinut strategiat rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjumiseksi sekä talousrikosten tutkimiseksi, mutta sillä ei ole edelleenkään strategista kokonaiskuvaa alueellaan toimivasta järjestäytyneestä rikollisuudesta, jonka torjunnasta tarvitaan vakuuttavia tuloksia.

Perusoikeuksien kunnioittamisen takaava oikeudellinen ja institutionaalinen kehys on olemassa. Sen johdonmukainen täytäntöönpano on varmistettava koko maassa, myös vähemmistöjen suojelun osalta. Tiedonvälityksen vapauden ja sananvapauden suhteen Serbia on valmistautunut jossain määrin, mutta tarvitaan lisää työtä niiden täysimääräisen toteutumisen varmistamiseksi. Romanian sekä maan sisäisten ja muiden pakolaisten tilanteen parantamiseksi tarvitaan lisää määrätietoista työtä. Viranomaiset ovat ryhtyneet toimiin homojen, lesbojen, biseksuaalien, transihmisten ja intersukupuolisten henkilöiden oikeuksien suojelun tehostamiseksi. Ne muun muassa helpottivat taas pride-kulkueen järjestämistä Belgradissa. On kuitenkin luotava ilmapiiri, jossa hlbt-henkilöitä kunnioitetaan nykyistä paremmin.

Serbia on osallistunut rakentavalla asenteella alueellisiin aloitteisiin ja pyrkinyt parantamaan kahdenvälisiä suhteitaan sovinnon ja hyvän naapuruuden hengessä. Pääministerin osallistuminen Srebrenican kansanmurhan muistotilaisuuteen heinäkuussa oli myönteinen signaali.

Mitä tulee **suhteiden normalisointiin Kosovon kanssa**, Serbia jatkoi normalisointiperiaatteista huhtikuussa 2013 tehdyn ensimmäisen sopimuksen ja muiden EU:n välittämän vuoropuhelun puitteissa aikaansaatuja sopimusten täytäntöönpanoa. Elokuussa saatiin valmiiksi tärkeät sopimukset energiasta, televiestinnästä, serbienemmistöisten kuntien yhteenliittymän perustamisesta ja Mitrovican sillasta. Vuoropuhelussa saavutettiin konkreettisia tuloksia myös oikeuden, pelastuspalvelutoiminnan yhteensovittamisen, ajoneuvovakuutusten, tullinkannon ja yhdenmetyt rajaturvallisuuden aloilla. Lisäksi käytiin rakentavia keskusteluja siitä, miten yhteistyötä siirtolaisvirtojen patoamiseksi Kosovosta voitaisiin tehostaa. Toteutetut toimet antoivat uutta pontta suhteiden normalisointiin, ja niillä pitäisi olla myönteinen ja konkreettinen vaikutus kansalaisten arkeen sekä Kosovossa että Serbiassa.

Jäsenyyden taloudellisia arviointiperusteita tarkasteltaessa voidaan todeta, että Serbia on valmistautunut kohtuullisesti toimivan markkinatalouden luomiseen. Maa on edistynyt hyvin eräiden politiikan puutteiden korjaamisessa. Myönteinen asenne rakenneuudistuksiin on säilytettävä. Serbian talous on elpymässä. Budjettivaje on kaventunut voimakkaasti merkittävien vakauttamistoimien ja tehostuneen veronkannon ansiosta. Julkisen talouden vakauttamista olisi jatkettava ja tuettava panemalla suunnitellut uudistukset täytäntöön. Inflaatio pysyi erittäin matalana, minkä johdosta keskuspankki pystyi alentamaan korkoja.

Työttömyys on edelleen erittäin korkea, mutta se on laskenut alle 20 prosentin. Julkisten yritysten ja liikelaitosten saneeraamisessa on edistytty, mutta työtä on jatkettava. Yksityissektori on aliehitetty, ja ongelmat oikeusvaltion toteutumisessa ja rahoituksen saamisessa haittaavat sen kehitystä. Talouden uudistamista on jatkettava niin, että painopiste on valtionyritysten ja liikelaitosten saneeraamisessa.

Serbia on valmistautunut kohtuullisesti selviytymään kilpailupaineista ja markkinavoimista unionissa. Koulutusjärjestelmä on edelleen tehoton, fyysinen infrastruktuuri aliehitetty ja epävirallinen talous huomattavan suuri. Myös valtiontukia myönnetään paljon. Maan on parannettava koulutusjärjestelmänsä laatua ja sovitettava koulutus työmarkkinoiden tarpeisiin, kannustettava yksityissektorin investointeja ja vauhditettava julkisten infrastruktuurihankkeiden täytäntöönpanoa. Veronluonteisia maksuja on säänneltävä paremmin. Yksityissektorille myönnettäville valtiontuelle on luotava läpinäkyvä kehys, jotta valtiontuki voidaan ohjata tehokkaasiin ja horisontaalisiin tavoitteisiin, kuten pk-yritysten kehittämiseen ja tutkimus- ja kehitystyöhön.

Mitä tulee **kykyyn selviytyä jäsenyyssvelvoitteista**, Serbia on jatkanut lainsäädäntönsä mukauttamista EU:n säännöstöön kaikilla aloilla. Jotta uudistuksia voidaan jatkaa nykyistä tahtia, on äärimmäisen tärkeää, että käytössä on riittävät taloudelliset ja inhimilliset resurssit sekä asianmukaiset strategiakehykset. Immateriaalioikeuksien, kilpailuoikeuden, yrityskeskittymien ja rahapolitiikan kaltaisilla aloilla lainsäädäntö on nyt pääpiirteissään EU:n säännösten mukainen. Maahan on perustettu kansallinen investointikomitea, jossa kansalliset viranomaiset, yksittäiset rahoittajat ja kansainväliset rahoituslaitokset yhdessä koordinoivat Serbian investointipolitiikkaa alakohtaisen hankesuunnittelun avainaloilla (energia, liikenne, ympäristö ja liiketoiminnan perusrakenteet). Komitea toimii mallina vastaaville elimille alueella. Julkisten hankintojen, tilastojen ja varainhoidon valvonnan aloilla Serbia on valmistautunut kohtuullisesti. Sen on mukautettava ulko- ja turvallisuuspolitiikkansa asteittain EU:n yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan ennen liittymistä.

Eri ryhmistä koostuvat muuttovirrat lisääntyivät räjähdysmäisesti, mikä on rasittanut Serbian turvapaikka- ja maahanmuuttojärjestelmää huomattavasti. Maa on nähnyt EU:n ja muiden tukemana paljon vaivaa sen varmistamiseksi, että sen alueen kautta kulkevat kolmansien maiden kansalaiset ovat saaneet suojan ja humanitaarista apua. Samaan aikaan Serbian pitäisi jatkaa toimenpiteitä, joilla jatkuvasti kasvava maan kansalaisten EU- ja Schengen-maissa jättämien perusteettomien turvapaikkahakemusten määrä saataisiin tyrehtymään, jotta viisumivapaus voidaan säilyttää.

Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia

Jäsenyyden poliittisia arviointiperusteita tarkasteltaessa voidaan todeta, että jo aiempien vuosien edistymiskertomuksissa raportoidut ongelmat kärjistyivät pahimmaksi poliittiseksi kriisiksi, jonka maa on kokenut sitten vuoden 2001. Vakavimpia ongelmia ovat telekuuntelu, jossa oli mitä ilmeisemmin osallisena valtion korkeita virkamiehiä ja jossa perusoikeuksia on oletettavasti loukattu, yritykset vaikuttaa tuomioistuinten ja tiedotusvälineiden toimintaan ja vaaleihin, politisoituminen ja korruptio. Poliittisen vuoropuhelun katkeaminen ja vaikeudet yksimielisyyden saavuttamisessa ovat esimerkkejä maan poliittisen kulttuurin jakautuneisuudesta.

Pääoppositiopoalueeseen kuuluvat parlamentin jäsenet palasivat parlamenttiin 1. syyskuuta boikotoituaan sen toimintaa yli vuoden ajan. Paluun mahdollisti sopimus, jonka komissaari oli välittänyt kesä–heinäkuun aikana kolmen Euroopan parlamentin jäsenen avustuksella. Boikotti heikensi merkittävästi parlamentin harjoittamaa toimeenpanovallan valvontaa. Myös muut keskeiset elimet laiminlöivät tehokkaan valvonnan. Tämän poliittisen sopimuksen täytäntöönpano on aloitettu, ja sitä on jatkettava. Tarvitaan runsaasti lisätyötä, jotta

kiireellisten uudistustavoitteiden⁴ ja muiden aiemmin sovittujen uudistustavoitteiden toteutuksesta saadaan tuloksia.

Tilannen eri kansanryhmien välillä on edelleen epävakaa. Ohridin puitesopimus päätti vuoden 2001 konfliktin, ja se tarjoaa kehyksen kansanryhmien välisten suhteiden järjestämiselle. Sopimuksen tarkistus on vietävä päätökseen.

Kosovon albaanien asuttamassa Kumanovon kaupungissa toteutetussa mittavassa poliisioperaatiossa kuoli 18 ihmistä, minkä jälkeen kaikki maan poliittiset johtajat vetosivat tilanteen rauhoittamiseksi ja korostivat, ettei välikohtausta pidä tulkita kansanryhmien väliseksi konfliktiksi. Kumanovon tapahtumat on tutkittava perinpohjaisesti.

Kansalaisjärjestöt ovat toimineet kriisitilanteessa rakentavasti peräänkuuluttamalla vastuuvollisuutta kaikilta poliittisilta toimijoilta etniseen alkuperään katsomatta. Ne myös tuovat jatkuvasti esiin huolestuneisuutensa vaikeista toimintaedellytyksistään, hallituksen heikosta sitoutumisesta vuoropuheluun sekä poliitikkojen ja hallitusta tukevan median julkisista hyökkäyksistä.

Julkishallinnon uudistamiseen maa on valmistautunut kohtuullisesti. Joissakin asioissa on tapahtunut edistystä. Telekuunteluaineisto on kuitenkin lisännyt huolta politisoitumisesta, ja ansioihin perustuvaa työhönottoa väheksytään edelleen. Julkinen luottamus instituutioiden toimintaan on rapautunut entisestään. Julkisen varainhoidon uudistamiseksi on toteutettu joitakin toimia, mutta vielä on otettava käyttöön julkisen talouden keskipitkän aikavälin kehys ja parannettava julkisen talouden läpinäkyvyyttä.

Maan oikeuslaitos on jossain määrin valmistautunut. Tilanne on taantunut vuodesta 2014, koska poliittiset pyrkimykset (joista osa on toteutunut) puuttua oikeuslaitoksen toimintaan ovat merkittävällä tavalla heikentäneet uudistusprosessissa kuluneella vuosikymmenellä saavutettuja tuloksia. Telekuuntelun perusteella on noussut epäilyksiä väärinkäytöksistä ja rikoksista, jotka on tutkittava perinpohjaisesti. Viranomaisten on nyt osoitettava todellista poliittista tahtoa varmistaa oikeuslaitoksen täysi riippumattomuus muun muassa huolehtimalla siitä, että vasta nimitetty erikoissyyttäjä voi ilman esteitä tutkia tapauksen ja telekuuntelulla hankitun aineiston.

Korruption torjuntaan maa on valmistautunut jossain määrin. Lainsäädännöllisiä ja institutionaalisia saavutuksia varjostivat kuitenkin poliittisen tahdon puute ja poliittinen puuttuminen torjuntaelinten toimintaan, varsinkin korkean tason korruptiotapauksissa. Tarvitaan todisteita syytteiden nostamisesta, varsinkin korkean tason tapauksissa.

Myös järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan maa on valmistautunut jossain määrin. Valmiuksia ja asiantuntemusta on lisättävä systemaattisen talousrikostutkinnan ja omaisuuden menetetyksi tuomitsemisen varmistamiseksi.

Ihmisoikeuksien suojelua koskeva oikeudellinen kehys on pääpiirteissään eurooppalaisten normien mukainen. Sen täytäntöönpano on kuitenkin puutteellista varsinkin vankilauudistuksen, romanien integroinnin sekä lasten ja vammaisten oikeuksien osalta. Homot, lesbot, biseksuaalit, transihmiset ja intersukupuoliset kärsivät edelleen syrjinnästä ja median homofobiasta. Sananvapauden toteutumisen suhteen maa on valmistautunut jossain määrin. Vallitsevassa mediakulttuurissa ja poliittisessa ilmapiirissä sananvapauden käyttö on kuitenkin erittäin vaikeaa, ja maa jatkoikin taantumista tässä asiassa. Pyrkimykset rajoittaa median raportointia yleistä kiinnostusta herättävistä kysymyksistä ovat huolestuttavia.

⁴ Kiireelliset uudistustavoitteet, ks. http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_urgent_reform_priorities.pdf. Johtavien asiantuntijoiden ryhmä, ks. http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf.

Maan suhteet muihin laajentumisprosessissa oleviin maihin ovat yleisesti ottaen hyvät, ja se osallistuu aktiivisesti alueelliseen yhteistyöhön. Naapuruussuhteiden parantamiseksi on tehty työtä. Nimikysymyksen ratkaisemisella Kreikan kanssa on kiire.

Mitä tulee **jäsenyyden taloudellisiin arviointiperusteisiin**, entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia on valmistautunut hyvin toimivan markkinatalouden luomiseen. Maan makrotalousympäristö on vakaa, ja sitä tukevat järkevä rahapolitiikka, suotuisat markkinoillepääsyehdot ja vakaa oikeusjärjestelmä. Julkisessa varainhoidossa tapahtui jonkinasteista taantumista. Julkisen talouden keskipitkän aikavälin tavoitteita höllennettiin, julkisten menojen painopiste on edelleen määrärahasiirroissa ja tuissa, ja julkisen talouden velkaantumistaso ja läpinäkyvyys aiheuttavat edelleen huolta. Talousarvio olisi suunnattava enemmän kasvuun ja työllisyyteen, ja sen yleistä suunnittelua, läpinäkyvyyttä ja toteutusta pitäisi parantaa. Järjestämättömien lainojen suuri määrä on rajoittanut luotonantoa, ja tilanteen korjaamiseksi tarvitaan uusia politiikkatoimia. Työttömyys on edelleen korkea, 28 prosenttia.

Maan talous on kohtuullisesti valmistautunut selviytymään kilpailupaineista ja markkinavoimista unionissa. Viennin monipuolistamisessa edistyi jossain määrin suorien investointien ansiosta, ja kauppa- ja investointisuhteet EU:hun vahvistuivat entisestään. Maan on kuitenkin parannettava varsinkin nuorten työllistettävyyttä sovittamalla koulutus paremmin työmarkkinoiden tarpeisiin, parannettava suorien ulkomaisten investointien ja kotimaan talouden välisiä kytköksiä sekä priorisoitava investoinnit paremmin.

Mitä tulee maan **kykyyn selviytyä jäsenysvelvoitteista**, se on päässyt suhteellisen pitkälle lainsäädäntönsä lähentämisessä unionin säännöstöön. Hallinnollisiin valmiuksiin ja tulokselliseen täytäntöönpanoon on panostettava enemmän. Useimmilla aloilla, esimerkiksi julkisissa hankinnoissa, tilastoissa ja varainhoidon valvonnassa, maa on valmistautunut kohtuullisesti. Lisätoimia tarvitaan kautta linjan, erityisesti niillä muutamilla aloilla, joilla valmistelut ovat alkuvaiheessa.

Eri ryhmistä koostuvat siirtolaisvirrat lisääntyivät räjähdysmäisesti, mikä kuormitti maan turvapaikka- ja maahanmuuttojärjestelmää. Viranomaiset ovat toteuttaneet toimenpiteitä varmistaakseen kolmansien maiden kansalaisille turvallisen kauttakulun maan alueella ja tarjonneet heille suojaa ja humanitaarista apua EU:n ja muiden avunantajien tuella.

Albania

Jäsenyyden poliittisista arviointiperusteista voidaan todeta, että Albaniassa kesäkuussa 2015 järjestetyt paikallisvaalit sujuivat suuremmista välikohtauksista. Epäilyt vaaliviranomaisten puolueettomuudesta ja ammattimaisuudesta sekä vaaliprosessin yleinen politisoituminen ovat huolenaiheita, joiden poistamiseksi on ryhdyttävä toimiin. Parlamentti hyväksyi joulukuussa 2014 päätöslauselman, jonka pohjalta valtaapitävän enemmistön ja pääoppositiipuolueen olisi käytävä jatkuvaa poliittista vuoropuhelua rakentavassa hengessä. Päätöslauselma päätti pääoppositiipuolueen kuusi kuukautta kestäneen parlamentin toiminnan boikotoinnin. Poliittinen ilmapiiri on polarisoitunut. Tarvitaan lisätoimia sen lieennyttämiseksi ja rakentavamman vuoropuhelun varmistamiseksi puolueiden välillä.

Julkishallinnon uudistamiseen Albania on valmistautunut kohtuullisesti. Kokonaisvaltaiset uudistusstrategiat ja uusi hallintomenettelylaki on hyväksytty. Tarvitaan kuitenkin toimia julkishallinnon ammattimaisuutta ja epäpoliittisuutta koskevan tavoitteen saavuttamiseksi, paikallishallintoyksikköjen varainhoidollisten ja hallinnollisten valmiuksien parantamiseksi sekä sen varmistamiseksi, että virkamieslakia sovelletaan paikallistasolla.

Albanian oikeuslaitoksessa valmistelut ovat alkuvaiheessa. Tuomareiden ja syyttäjien riippumattomuudessa ja vastuuvollisuudessa, päätösten täytäntöönpanossa ja instituutioiden välisessä yhteistyössä on edelleen vakavia puutteita ja oikeudenkäyttö on

pysynyt hitaana. Parlamenttiin perustettiin tilapäinen valiokunta toteuttamaan oikeuslaitoksen kokonaisvaltainen ja osallistava uudistus. Seuraava merkittävä toimenpide on oikeuslaitoksen uudistamista koskevan strategian ja toimintasuunnitelman laatiminen sen jälkeen, kun tarvittavat institutionaaliset, lainsäädännölliset ja prosessuaaliset toimenpiteet on toteutettu.

Korruption torjuntaan Albania on valmistautunut jossain määrin. Asiasta on annettu uusi strategia ja toimintasuunnitelma. Korruptio on kuitenkin laajalle levinnyttä, ja edistyminen sen torjunnassa edellyttää vankkaa näyttöä tutkinnasta, syytetoimista ja tuomioista kaikilla tasoilla. Ennakoivaa tutkintaa ja instituutioiden välistä yhteistyötä on parannettava ja riskejä analysoitava systemaattisemmin. Korruption torjuntaan osallistuvien instituutioiden riippumattomuutta on lisättävä, koska ne ovat edelleen alttiita poliittiselle ja muulle painostukselle.

Albania on valmistautunut jossain määrin myös järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan. Maassa suoritettiin joitakin lainvalvontaoperaatioita, joissa tuhottiin suuria kannabisviljelmiä. Sellaisten lopullisten tuomioiden määrä, jotka johtavat rikollisjärjestöjen hajoamiseen, on kuitenkin edelleen mitätön verrattuna rikollisen liiketoiminnan arvioituun arvoon alueellisilla ja kotimaan markkinoilla. Talousrikostutkintaa, rahanpesun torjuntatoimia ja omaisuuden menetetyksi tuomitsemista toteutetaan edelleen liian vähän. Albanian on saatava tuloksia ennakoivasta tutkinnasta, syytetoimista ja lopullisista tuomioista järjestäytyneeseen rikollisuuden alalla, esimerkiksi rahanpesutapauksissa, ja onnistuttava hajottamaan rikollisverkostoja.

Ihmisoikeuksien suojelua koskeva oikeudellinen kehys on pääpiirteissään eurooppalaisten normien mukainen. Alan lainsäädännön ja strategioiden täytäntöönpano on kuitenkin puutteellista, eikä ihmisoikeuksien suojelumekanismien toteutumista valvota riittävästi. Sananvapauden toteutumisen suhteen Albania on valmistautunut jossain määrin. Sananvapauden yleiset toteutumisedellytykset ovat olemassa, mutta lainsäädännön täytäntöönpanoa on tehostettava. Sääntelyviranomaisen ja yleisradioyhtiön riippumattomuutta on lisättävä entisestään. Omistusoikeuksien toteutumista ei ole edelleenkaan varmistettu, eikä omaisuuden rekisteröinti-, palautus- ja korvausmenettelyjä ole saatu valmiiksi. Romanian ja egyptiläisten elinolot ovat erittäin vaikeat, he ovat usein sosiaalisesti syrjäytyneitä ja heitä syrjitään. Oikeuskäytäntöä syrjinnän torjunnan alalla on kehitettävä edelleen. Institutionaaliset mekanismit lapsen oikeuksien suojelemiseksi ovat yhä puutteelliset. Nuoriso-oikeusjärjestelmä ei vastaa kansainvälisiä normeja.

Albania osallistuu edelleen aktiivisesti alueelliseen yhteistyöhön, ja sillä on hyvät naapuruussuhteet vakautus- ja assosiaatiosopimuksessa antamiensa sitoumusten mukaisesti.

Jäsenyyden taloudellisia arviointiperusteita tarkasteltaessa voidaan todeta, että Albania on valmistautunut kohtuullisesti toimivan markkinatalouden luomiseen. Makrotalouden vakauttamisessa on edistytty jossain määrin, ja kasvunäkymät paranivat. Inflaatio pysyi alhaisena. Huomattavia haasteita on kuitenkin jäljellä. Tarvitaan lisätoimia julkisen talouden vakauden ylläpitämiseksi, liiketoimintaedellytysten kohentamiseksi ja epävirallisen talouden kitkemiseksi. Lisäksi Albanian pitäisi kehittää taloushallintoa ja puuttua järjestämättömien lainojen suureen määrään. Työttömyysaste pysyi korkeana (17,5 %) ja pimeä työnteke on edelleen yleistä.

Albania on jossain määrin valmistautunut selviämään kilpailupaineista ja markkinavoimista unionissa. Koulutuksen, liikenteen ja energian aloilla on edistytty jossain määrin. Maan kilpailukyvyyn parantaminen edellyttää kuitenkin huomattavia investointeja henkiseen ja fyysiseen pääomaan. Albanian olisi parannettava korkeakoulutuksen laatua ja jatkettava ammattikoulutuksen uudistamista, laadittava ja pantava täytäntöön kansalliset liikenne- ja energiastrategiat sekä vähennettävä tullien ulkopuolisia kaupan esteitä, joita ovat esimerkiksi puutteet elintarvikkeiden turvallisuudessa.

Albania jatkoi lainsäädäntönsä mukauttamista EU:n vaatimuksiin useilla aloilla, mikä parantaa sen **kykyä selviytyä jäsenyyssvelvoitteista**. Monilla aloilla maa on valmistautunut kohtuullisesti (esim. varainhoidon valvonta) tai jossain määrin (esim. julkiset hankinnat ja tilastot). Albanian on kuitenkin parannettava huomattavasti valmiuksiaan panna unionin säännöstö täytäntöön. Sen olisi jatkettava liikenne- ja energiaverkon kehittämistä. Unionin säännösten täytäntöönpanosta vastaavien elinten hallinnollisia valmiuksia on lisättävä ja ammattitaitovaatimuksia tiukennettava ja sääntelyelinten riippumattomuus on turvattava. On edelleen erittäin tärkeää lisätä avoimuutta ja vastuuvollisuutta ja huolehtia varsinkin julkisten hankintamenettelyjen ja varainhoidon tuloksellisuudesta, tehokkuudesta ja läpinäkyvyydestä.

Albanian viranomaisten odotetaan jatkavan toimia jatkuvasti kasvavan, kansalaistensa EU:n jäsenvaltioissa ja Schengeniin assosioituneissa maissa jättämien ilmeisen perusteettomien turvapaikkahakemusten määrän hillitsemiseksi. Perusteettomien hakemusten määrä kasvoi kuluneena kesänä, mistä syystä kaikkia toimia tämän haitallisen ilmiön torjumiseksi on tarkoitus tehostaa viisumipakon poistamisen seurantamekanismin avulla.

Bosnia ja Hertsegovina

Jäsenyyden poliittisia arviointiperusteita tarkasteltaessa voidaan todeta, että Bosnia ja Hertsegovinassa lokakuussa 2014 järjestetyt parlamenttivaalit sujuivat kaikin puolin moitteettomasti ja että vaalit olivat kilpaillut. Parlamentti on aloittanut toimintansa ja lainsäädäntötyönsä. Uudistusohjelmassa esitetään merkittävimmät sosioekonomiset uudistukset, jotka maassa on toteutettava. Ohjelman täytäntöönpano on aloitettu ja siinä on edistytty. Yhteistyötä kansallisen parlamentin, entiteettien parlamenttien ja Brčkon alueparlamentin välillä on parannettava. Varsinkin suurimpien sosioekonomisten haasteiden ratkominen edellyttää yhteistyön ja koordinoinnin tehostamista kaikilla hallintotasoilla.

Maan perustuslailla luotiin monimutkainen instituutiorakenne, joka on tehoton ja tulkinnanvarainen. Perustuslakia on muutettava, koska se rikkoo Euroopan ihmisoikeussopimusta, mikä todetaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa *Sejdić ja Finci* antamassa tuomiossa.

Julkishallinnon uudistamista koskevat valmistelut ovat alkuvaiheessa. Julkishallinto on erittäin politisoitunut ja julkisten palvelujen tarjonnassa on puutteita. Maa tarvitsee uuden strategiakehyksen, jotta voidaan varmistaa asianmukainen poliittinen ohjaus julkishallinnon uudistamisessa.

Bosnia ja Hertsegovinan oikeuslaitos on jossain määrin valmistautunut. Oikeuslaitoksen alakohtainen uudistusstrategia on hyväksytty, ja se on pantava täytäntöön. Viranomaiset toistivat rakenteellisen vuoropuhelun puitteissa syyskuussa järjestetyssä ministeritapaamisessa olevansa sitoutuneita suunnittelemaan yhdessä oikeuslaitoksen uudistuksen keskeiset vaiheet.

Korruption torjuntaan Bosnia ja Hertsegovina on valmistautunut jossain määrin. Asiasta on annettu uusi, vuodet 2015–2019 kattava strategia ja toimintasuunnitelma. Omaisuutta tuomittiin menetetyksi aiempaa huomattavasti enemmän. Korruptio on edelleen yleistä, ja poliittinen sitoutuminen sen torjuntaan ei näy käytännössä. Alan oikeudellinen ja institutionaalinen kehys on edelleen heikko ja riittämätön. Puutteellinen lainvalvonta heikentää kansalaisten ja instituutioiden asemaa. Käytössä olevat korruption seuraamukset eivät toimi riittävänä pelotteena.

Myös järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan maa on valmistautunut jossain määrin. Raportointijaksolla on toteutettu menestyksekkäästi joitakin suurimittaisia yhteisoperaatioita, joista osaan osallistui myös naapurimaita, mutta koordinoitua ja yhteistyötä kaikkien instituutioiden välillä on parannettava tuntuvasti koko maassa. Lopullisia tuomioita on annettu

vain vähän, eikä talousrikostutkintaa tehdä riittävästi. Strategisen koordinoinnin puute vaikeuttaa poliisipalvelujen toteutumista käytännössä.

Bosnia ja Hertsegovinalla on monia ihmisoikeuksiin ja vähemmistöjen suojeluun liittyviä haasteita. Ihmisoikeuksia koskevaan oikeudelliseen ja institutionaaliseen kehikseen tarvitaan huomattavia parannuksia, ja annettu lainsäädäntö on pantava täytäntöön, erityisesti syrjinnän torjuntaa koskevat lait. Sananvapauden toteutumisedellytykset ovat heikentyneet raportointijaksolla. Vaikka maa on jossain määrin valmistautunut ja asiasta on annettu lainsäädäntöä, institutionaalinen ja poliittinen ympäristö ei ole otollinen täyden sananvapauden toteutumiselle. Homot, lesbot, biseksuaalit, transihmiset ja intersukupuoliset joutuivat edelleen uhkauksien ja hyökkäysten kohteeksi. Joitakin toimia toteutettiin romanivähemmistön rekisteröimiseksi ja asuinolojen kohentamiseksi, mutta terveydenhoidon, koulutuksen ja työllisyyden parantamiseksi on tehty vain vähän.

Maa osallistui edelleen aktiivisesti alueellisiin aloitteisiin, ja sen naapuruussuhteet ovat parantuneet, mistä on esimerkkinä Montenegron kanssa elokuussa allekirjoitettu rajasopimus. Toukokuussa Bosnia ja Hertsegovina aloitti Euroopan neuvoston ministerikomitean puheenjohtajana.

Mitä tulee **jäsenyyden taloudellisiin arviointiperusteisiin**, Bosnia ja Hertsegovinan valmistelut toimivan markkinatalouden luomiseksi ovat alkuvaiheessa. Liiketoimintaympäristön kohentamisessa on edistytty jossain määrin, erityisesti markkinoillepääsyn helpottamisessa ja rakennuslupien myöntämisessä. Vuoden 2014 tulvien aiheuttamista takaiskuista huolimatta maan talouskasvu ei ole pysähtynyt. Työmarkkinatilanne on kuitenkin edelleen heikko: koko väestön työttömyysaste on 27,6 prosenttia ja nuorten 62,7 prosenttia. Korkean työttömyyden ja alhaisen työvoimaosuuden korjaamiseksi maan olisi purettava työmarkkinoiden jäykkyyksiä muun muassa pienentämällä verokiilaa. Julkisen talouden laatu ja kestävyys ovat heikentyneet. Liiketoimintaympäristö on edelleen alikehittynyt, mikä estää talouden voimakkaamman elpymisen. Hallituksen on parannettava julkisen sektorin hallinnon laatua varsinkin kasvattamalla julkisen talouden liikkumavaraa kasvua tukevien pääomainvestointien edistämiseksi. Lisäksi tarvitaan käytännön toimia taloushallinnon parantamiseksi, yksityistämisen vauhdittamiseksi ja liiketoimintaympäristön kehittämiseksi.

Mitä tulee Bosnia ja Hertsegovinan kykyyn selviytyä kilpailupaineista ja markkinavoimista unionissa, valmistelut ovat alkuvaiheessa. Energiamarkkinoiden vapauttamisessa on edistytty jossain määrin. Maan kilpailukykyyn vahvistaminen edellyttää kuitenkin, että viranomaiset omaksuvat strategisemman lähestymistavan koulutusjärjestelmän puutteiden korjaamiseen, monimutkaisen vientimenettelyn yksinkertaistamiseen ja liikenne- ja energiastrategian laatimiseen.

Bosnia ja Hertsegovinan valmistelut lainsäädännön lähentämiseksi **eurooppalaisiin normeihin** ovat alkuvaiheessa. Julkisten hankintojen ja sisämarkkinoiden aloilla on maa on jossain määrin valmistautunut. Liikenteen alalla valmistelut ovat alkuvaiheessa, mutta liikennepolitiikan käyttöönotto heinäkuussa on yksi askel kohti tilannetta, jossa maa pääsee hyötymään yhteenliitettävyyttä koskevasta toimintaohjelmasta. Useimmilla politiikan aloilla maan lainsäädännön lähentäminen EU:n säännöstöön edellyttää kuitenkin huomattavia ponnisteluja. Tällaisia aloja ovat muun muassa varainhoidon valvonta ja tilastot, joita koskevat valmistelut ovat alkuvaiheessa ja joita koskevien vielä jäljellä olevien painopisteiden eteen on tehtävä paljon työtä. On muun muassa vietävä päätökseen vuoden 2013 väestölaskennassa saatujen tietojen käsittely ja julkaistava tulokset. Myös oikeus-, vapaus- ja turvallisuusasioissa sekä kilpailun, teollisuuden ja pk-yritysten, maatalouden, ympäristö- ja ilmastonmuutospolitiikan, energian sekä tietoyhteiskunnan ja median osalta tarvitaan lisää määrätietoista työtä.

Kosovo

Jäsenyyden poliittisia arviointiperusteita tarkasteltaessa voidaan todeta, että Kosovossa kesäkuussa 2014 järjestettyjä vaaleja seurannut kuuden kuukauden poliittinen pattitilanne viivästytti keskeisiä uudistuksia. Tilanne päättyi joulukuussa, kun Kosovon demokraatiapuolue (PDK) muodosti koalitiollahituksen Kosovon demokraattisen liigan (LDK) ja vähemmistöpuolueiden kanssa. Elokuussa Kosovon parlamentti hyväksyi äänestyksessä perustuslakimuutokset, joilla tuomioistuinlaitokseen perustetaan erityisjaostoja ja erikoissyyttäjänvirasto sellaisia vakavia rajatylittäviä ja kansainvälisiä rikoksia varten, jotka on tehty Kosovon konfliktin aikana tai sen jälkimainingeissa. Edelleen elokuussa hallitus teki Serbian kanssa kaksi tärkeää sopimusta, jotka edellyttivät hallitukselta vahvaa poliittista sitoutumista.

Hallituksen ja opposition välinen vastakkainasettelu on lisääntynyt. Opposition jäsenet ovat olleet osallisina hallitukseen kohdistuneissa väkivallanteoissa, ja oppositio on kritisoinut hallitusta sen hiljattain tekemästä erityisjaostoja koskevasta päätöksestä, vuoropuhelusopimuksesta Serbian kanssa ja rajasopimuksesta Montenegron kanssa.

Monet riippumattomat instituutiot ja sääntelyelimet eivät toimi tällä hetkellä tai viiveet niiden johtoryhmien jäsenten nimittämisessä ovat vaikuttanut haitallisesti niiden toimintaan. Sekä hallituksen että parlamentin on kiireesti valittava näiden johtoryhmien jäsenet ja vahvistettava vastuuvollisuuden varmistavat mekanismit. Nimitysten on perustuttava ammatilliseen pätevyyteen ja ansioihin, ei poliittiseen suosimiseen. Oikeusasiamiehen taannoinen nimittäminen oli askel oikeaan suuntaan.

Hallitus on panostanut julkishallintoon, jonka uudistamiseen se on valmistautunut jossain määrin. Oikeudellisen ja strategiakehyksen laatimisessa on edistytty hyvin. Julkishallinnon politisoitumisen jatkuminen on kuitenkin vakava huolenaihe. Vastuuvollisuutta on lisättävä hallinnon kaikilla tasoilla huolehtimalla asianmukaisesta valvonnasta. Kaikenlaista päällekkäisyyttä valtion virastojen vastuualueissa olisi vältettävä. Parlamentin on valvottava talousarvion toteuttamista uskottavammin ja avoimemmin. Moitteeton varainhoito on varmistettava kaikissa julkisissa laitoksissa.

Valmistelut Kosovon oikeuslaitoksessa ovat alkuvaiheessa. Neljään keskeiseen lakiin tehdyt muutokset ovat yksi vaihe oikeuslaitoksen uudistamisessa. Oikeuslaitos on kuitenkin edelleen altis poliittiselle painostukselle. Lisätoimia tarvitaan riippumattomuuden varmistamiseksi sekä lainsäädännössä että käytännössä, korruption torjumiseksi oikeuslaitoksen sisällä, pätevemmän henkilöstön palkkaamiseksi ja kouluttamiseksi sekä riittävien resurssien varmistamiseksi.

Kosovon valmistelut korruption torjumiseksi ovat alkuvaiheessa. Tarvitaan kattava ja strateginen lähestymistapa, jotta laajalle levinneen korruption torjunnasta saataisiin konkreettisia tuloksia. Tuomioihin johtaneista syyteistä ei toistaiseksi ole näyttöä. Korkean tason korruptiota on tutkittu vain vähän, eikä tutkinta ole johtanut lopullisiin tuomioihin.

Myös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan alalla Kosovon valmistelut ovat alkuvaiheessa. Instituutioiden välisessä yhteistyössä ja tutkimuksia koskevassa lainvalvontaviranomaisten välisessä tiedonvaihdossa on edistytty jossain määrin. Tutkimusten ja lopullisten tuomioiden määrä on kuitenkin alhainen. Omaisuuden menetetyksi tuomitseminen on harvinaista. On hyvä, että Kosovo panostaa alan strategioihin ja toimintasuunnitelmiin, mutta laajalle levinneen järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta tarvitaan myös konkreettisia tuloksia. Kosovo on tehostanut terrorismin torjuntaa, mutta radikalisoitumisen torjunnassa on edelleen haasteita.

Ihmisoikeuksia koskevan lakipaketin hyväksyminen vahvisti instituutioita ja selkeytti niiden asemaa. Lakien moitteettomaan täytäntöönpanoon ja resurssipulaan on kuitenkin kiinnitettävä enemmän huomiota politiikan tasolla. Sananvapauden toteutumisen suhteen Kosovo on valmistautunut jossain määrin. Oikeudelliset ja institutionaaliset puitteet ovat edelleen hajanaiset ja osin tehottomat. Yleisradioyhtiö on altis poliittiselle painostukselle, eikä sen rahoitus ole kestäväällä pohjalla. Naisten oikeudet eivät toteudu täysimääräisesti heihin kohdistuvan väkivallan ja omistusoikeuden rajoitusten vuoksi. Vammaisten ja vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden, erityisesti romanien, aškaalien ja egyptiläisten, suojelua on lisättävä tuntuvasti.

Mitä tulee **suhteiden normalisointiin Serbian kanssa**, Kosovo on jatkanut normalisointiperiaatteista huhtikuussa 2013 tehdyn ensimmäisen sopimuksen ja muiden EU:n välittämän vuoropuhelun puitteissa aikaansaatuja sopimusten täytäntöönpanoa. Elokuussa saatiin valmiiksi tärkeät sopimukset energiasta, televiestinnästä, serbienemmistöisten kuntien yhteenliittymän perustamisesta ja Mitrovicén/Mitrovican sillasta. Vuoropuhelussa saavutettiin konkreettisia tuloksia myös oikeuden, pelastuspalvelutoiminnan yhteensovittamisen, ajoneuvovakuutusten, tullinkannon ja yhdenmetyt rajaturvallisuuden aloilla. Lisäksi käytiin rakentavia keskusteluja siitä, miten yhteistyötä siirtolaisvirtojen patoamiseksi Kosovosta voitaisiin tehostaa. Toteutetut toimet antoivat uutta pontta suhteiden normalisointiin, ja niillä pitäisi olla myönteinen ja konkreettinen vaikutus kansalaisten arkeen sekä Serbiassa että Kosovossa.

Jäsenyyden taloudellisia arviointiperusteita tarkasteltaessa voidaan todeta, että Kosovon valmistelut toimivan markkinatalouden luomiseksi ovat alkuvaiheessa. Jatkuva kauppavaje kertoo heikosta tuotantopohjasta ja kansainvälisen kilpailukyvyn puutteesta. Riippuvuus ulkomailla asuvien kosovolaisten rahälähetyksistä ja laajalle levinnyt epävirallinen talous eivät ole omiaan tukemaan työllisyyttä vaan pienentävät valmiiksi alhaista työvoimaosuutta ja nostavat työttömyysastetta, joka on koko väestön osalta 35,3 prosenttia ja nuorten keskuudessa 61 prosenttia. Julkishallinnon tehottomuus ja tapauskohtaisesti sovellettava finanssipolitiikka ovat huomattavia rahoitusriskejä. Kosovon pitäisi vahvistaa keskipitkän aikavälin finanssipoliittista kehystä, lisätä julkisen talouden läpinäkyvyyttä ja suunnata budjettimenot kasvun tukemiseen. Kosovon pitäisi myös nopeuttaa julkisten yritysten yksityistämistä ja saneerausta, parantaa konkurssi- ja maksukyvyttömyysmenettelyjä sekä vähentää tulliriippuvuutta laajentamalla kotimaista veropohjaa ja modernisoimalla tulojen perintää.

Mitä tulee Kosovon kykyyn selviytyä kilpailupaineista ja markkinavoimista unionissa, valmistelut ovat alkuvaiheessa. Tarvitaan suuria uudistuksia, jotta voidaan taata vakaa energiansaanti ja vähentää jakeluhäviöitä, kuroa umpeen työmarkkinoiden osaamisvaje sekä kanavoida suorat ulkomaiset sijoitukset ja rahälähetykset tuottaville aloille.

Kosovon valmistelut lainsäädäntönsä lähentämiseksi **eurooppalaisiin normeihin** ovat alkuvaiheissa muun muassa julkisten hankintojen, tilastojen ja varainhoidon valvonnan aloilla. Joillakin aloilla lähentämisessä ollaan pitkällä, mutta täytäntöönpano takkuu. Julkisten hankintojen osalta edistytään jossain määrin, varsinkin keskitetyn julkisen hankintajärjestelmän käytössä, mutta korruptio aiheuttaa edelleen huolta. Varainhoidon valvonnassa edistytään jossain määrin, erityisesti ulkoisen tarkastuksen suhteen. Julkisen varainhoidon sisäisen valvonnan järjestäminen edellyttää kuitenkin tuntuvia toimia kaikissa hallintoportaissa ja valtionyrityksissä.

Turkki

Jäsenyyden poliittisia arviointiperusteita tarkasteltaessa voidaan todeta, että Turkin uudistustahti hidastui muun muassa vaalien pitkittymisen takia. Väistytvä hallitus pyrki

elvyttämään liittymisprosessia. Prosessiin sitoutumista varjostivat kuitenkin maassa annetut oikeusvaltioon, sananvapauteen ja kokoontumisvapauteen liittyvät lait, jotka sotivat eurooppalaisia normeja vastaan. Turkin poliittinen näyttämö on edelleen jakautunut.

Äänestysprosentti 7. kesäkuuta järjestetyissä parlamenttivaaleissa oli ennätykselliset 84 prosenttia, mikä on selkeä osoitus Turkin demokratian vahvuudesta; kaikki suurimmat puolueet ovat edustettuina parlamentissa. Hallitusta ei kuitenkaan onnistuttu muodostamaan perustuslaissa säädettyyn määräaikaan mennessä, joten 1. marraskuuta maassa järjestettiin uudet vaalit. Vaaleja sääntelevässä oikeudellisessa kehyksessä on monia puutteita. Yksi vakavimmista on vaatimus, jonka mukaan puolueen on saatava vähintään 10 prosenttia äänistä saadakseen edustajansa parlamenttiin. Siihen on puututtava kiireesti.

Turkin turvallisuustilanne heikkeni raportointijaksolla entisestään. Viranomaiset käynnistivät laajamittaisen turvallisuutta lisäävän sotilasoperaation Kurdistanin työväenpuoluetta (PKK) vastaan terrorismin torjumiseksi. PKK toimii Turkissa ja Irakissa, ja EU luokittelee sen edelleen terroristijärjestöksi. Aiemmin saavutetuista edistysaskelista huolimatta prosessi kurdikysymyksen ratkaisemiseksi juuttui paikoilleen.

Ankarassa tehtiin 10. lokakuuta Turkin lähihistorian tuhoisin terrori-isku, jossa kuoli kymmenittäin ammattiliittojen ja oppositiopuolueiden nuorisojärjestöjen järjestämän mielenosoituksen osallistujia. On tärkeää, että nämä Turkin demokratian horjuttamiseen tähdänneet hirmuteot tutkitaan nopeasti ja avoimesti.

Julkisen hallinnon uudistamiseen Turkki on valmistautunut kohtuullisesti. Julkiset palvelut ovat vakaalla pohjalla ja hallinto on järjestetty käyttäjäystävällisesti. Motivaatio kokonaisvaltaisempien uudistusten tekemiseen on kuitenkin heikko. Rinnakkaisrakenteiden purkamisen yhteydessä hiljattain toteutetut irtisanomiset ja arvonalennukset aiheuttavat huolta.

Kansalaisjärjestöt ovat jatkaneet aktiivista toimintaa monilla julkisen elämän osa-alueilla, ja niiden määrä on kasvussa. Kokoontumisvapauden rajoitukset ovat kuitenkin edelleen vakava huolenaihe.

Turkin oikeuslaitos on jossain määrin valmistautunut. Oikeuslaitoksen riippumattomuus ja vallanjakoperiaate ovat rapautuneet, ja tuomareihin ja syyttäjiin on kohdistunut kovaa poliittista painostusta. Hallitus jatkoi aktiivisesti kampanjaansa rinnakkaisrakenteita vastaan, joiden se väittää toimivan valtion sisällä. Kampanja loukkasi ajoittain oikeuslaitoksen riippumattomuutta, jonka palauttamiseksi ja turvaamiseksi tarvitaan merkittäviä toimia.

Korruption tosiasialliseen ehkäisemiseen ja torjuntaan Turkki on valmistautunut jossain määrin. Tulokset torjunnasta ovat kuitenkin riittämättömiä, ja korruptio on laajalle levinnyttä. Toimeenpanovallan käyttäjien asiattomat pyrkimykset vaikuttaa korkean tason korruptiotapausten tutkintaan ja syytteisiin ovat vakava ongelma.

Myös järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan Turkki on valmistautunut jossain määrin. Talousrikostutkintaa tehdään edelleen liian vähän. Omaisuuden jäädyttämistä turvaamistoimenpiteenä käytetään harvoin, ja menetetyksi tuomitun omaisuuden määrä on vähäinen. Tietosuojalainsäädännön puuttuminen estää laajemman yhteistyön EU:n virastojen ja jäsenvaltioiden kanssa.

Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojelu taataan Turkin perustuslaissa. Sen täytäntöönpano on kohentunut huomattavasti viime vuosina, mutta siinä on edelleen merkittäviä puutteita. Euroopan ihmisoikeussopimukseen perustuvien oikeuksien ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön täysimääräistä toteutumista ei ole varmistettu. Syrjinnän torjumisesta on annettava kiireesti eurooppalaisten normien mukainen kattava puitelaki. Turkin on myös taattava käytännössä naisten, lasten sekä homojen, lesbojen, biseksuaalien, transihmisten ja intersukupuolisten oikeudet ja kiinnitettävä riittävästi

huomiota haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien, kuten romanien, sosiaaliseen osallisuuteen.

Sanan- ja kokoontumisvapauden aloilla tapahtui huomattavaa taantumista. Sisäistä turvallisuutta koskeva lainsäädäntö antaa lainvalvontaviranomaisille laajan harkintavallan ilman riittävää valvontaa ja on siksi ristiriidassa toimenpiteiden kanssa, jotka esitettiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen loukkausten ehkäisemisestä maaliskuussa 2014 annetussa toimintasuunnitelmassa. Sananvapauden alalla ehti tapahtua edistystä usean vuoden ajan, mutta kahden viime vuoden aikana kehitys on taantunut merkittävästi. Kaiken kaikkiaan maa on valmistautunut tässä asiassa jossain määrin. Aiemmin oli mahdollista keskustella joistakin arkaluonteisista ja kiistanalaisista asioista vapaasti, mutta toimittajia, kirjoittajia ja sosiaalisen median käyttäjiä vastaan vireillä olevat käsittelyt ja uudet rikossyytteet ovat suuri huolenaihe. Internet-lakiin tehdyt muutokset merkitsevät huomattavaa loitontumista eurooppalaisista normeista. Niillä lisättiin hallituksen valtuuksia estää pääsy määrätyille sivuille mitä erilaisimmin perustein ilman tuomioistuimen määräystä.

Turkki kannatti Kypros-neuvottelujen jatkamista toukokuussa ja on ilmaissut tukensa YK:n pääsihteerin erityisneuvonantajan toiminnalle asiassa. On erittäin tärkeää, että Turkki on konkreettisesti sitoutunut kysymyksen kokonaisvaltaiseen ratkaisuun. Se ei ole kuitenkaan täyttänyt velvollisuuttaan panna assosiaatiosopimuksen lisäpöytäkirja täytäntöön täysimääräisesti ja syrjimättömästi, eikä se ole poistanut tavaroiden vapaan liikkuvuuden kaikkia esteitä, joihin kuuluvat suoriin liikenneyhteyksiin Kyproksen kanssa kohdistuvat rajoitukset. Kahdenvälisten suhteiden normalisointi Kyproksen tasavallan kanssa ei ole edistynyt. Yleisten asioiden ja ulkosuhteiden neuvoston 11. joulukuuta 2006 antamat ja Eurooppa-neuvoston 14. ja 15. joulukuuta 2006 vahvistamat päätelmät Turkista pysyvät voimassa. Niiden mukaan kahdeksaa neuvottelulukua⁵, jotka koskevat Kyproksen tasavaltaan kohdistuvia Turkin soveltamia rajoituksia, ei avata eikä yhtään neuvottelulukua suljeta toistaiseksi ennen kuin komissiolta on saatu vahvistus, että Turkki on pannut assosiaatiosopimuksen lisäpöytäkirjan täysimääräisesti täytäntöön.

Turkin on sitouduttava yksiselitteisesti hyviin naapuruussuhteisiin ja kiistojen rauhanomaiseen ratkaisemiseen YK:n peruskirjan mukaisesti ja tarvittaessa Kansainväliseen tuomioistuimeen turvautuen. Tähän liittyen EU on ilmaissut toistamiseen olevansa erittäin huolestunut ja kehottanut Turkkia välttämään kaikenlaista uhkailua tai toimintaa jotakin jäsenvaltiota vastaan tai kiistanaiheita tai toimia, jotka voisivat vahingoittaa hyviä naapuruussuhteita ja haitata riitojen rauhanomaista ratkaisua.

Jäsenyyden taloudellisia arviointiperusteita tarkasteltaessa voidaan todeta, että talouden suhteen valmistelut ovat pitkällä ja että Turkkia voidaan pitää toimivana markkinataloutena. Talouskasvu on ollut vaatimatonta. Turkki kärsii edelleen ulkoisesta ja sisäisestä epätasapainosta, mikä edellyttää mukautuksia raha- ja finanssipolitiikkaan sekä kokonaisvaltaisten rakenneuudistusten vauhdittamista. Suuri vaihtotaseen alijäämä ylläpiti osaltaan talouden alttiutta muutoksille globaalissa rahataloudessa ja riski-ilmapiiressä. Mitä tulee sisäiseen epätasapainoon, inflaatio pysyi suhteellisen korkeana, mikä on ongelmallista makrotalouden vakauden, resurssien kohdentamisen ja varojen uudelleenjaon kannalta. Inflaatio ylitti jälleen virallisen tavoitteen, mistä huolimatta keskuspankki alensi korkoa. Julkinen velka on laskenut kestäväälle tasolle, mutta julkisen talouden rakenteellinen rahoitusasema on ollut selvästi negatiivinen. Työttömyys kasvoi hieman ja oli vuositasolla keskimäärin 9,9 prosenttia. Joissakin rakenneuudistuksissa, esimerkiksi koulunkäyntiasteen nostamisessa ja energia-alan edelleen vapauttamisessa, edistyttiin jossain määrin. Uudistuksia on vauhditettava, jotta voidaan parantaa tavara-, palvelu- ja työmarkkinoiden toimintaa.

⁵ Tavaroiden vapaa liikkuvuus, sijoittautumisoikeus ja palvelujen tarjoamisen vapaus, rahoituspalvelut, maatalous ja maaseudun kehittäminen, kalastus, liikennepolitiikka, tulliliitto ja ulkosuhteet.

Turkki on hyvin valmistautunut selviytymään kilpailupaineista ja markkinavoimista unionissa. Koulutuksen laatuun ja sukupuolten tasa-arvoon koulutuksessa on kiinnitettävä erityistä huomiota. Tarvitaan toimia valtiontukien läpinäkyvyyden varmistamiseksi sekä pakkokeinojen ja poikkeusten poistamiseksi julkisten hankintojen alalla.

Mitä tulee Turkin **kykyyn selviytyä jäsenyysvelvoitteista**, maa on jatkanut lainsäädäntönsä lähentämistä unionin säännöstöön, tosin verkkaisempaan tahtiin, ja monilla aloilla se on valmistautunut hyvin. Valmistelut ovat pitkällä yhtiöoikeuden, rahoituspalvelujen, Euroopan laajuisten verkkojen sekä tieteen ja tutkimuksen aloilla. Maa on valmistautunut hyvin myös tavaroiden vapaan liikkuvuuden, immateriaalioikeuksien, yritys- ja teollisuuspolitiikan, tulliliiton ja ulkosuhteiden aloilla. Turkki on säilyttänyt vastaanottovalmiutensa tilanteessa, jossa sinne on virrannut poikkeuksellisen paljon siirtolaisia ja turvapaikanhakijoita. Varainhoidon valvontaan maa on valmistautunut hyvin. Julkisen varainhoidon sisäinen valvonta edellyttää kuitenkin huomattavia lisätoimia kaikilla tasoilla. Julkisten hankintojen suhteen Turkki on valmistautunut vain kohtuullisesti, koska alan lainsäädännön lähentämisessä on edelleen merkittäviä puutteita. Myös tilastojen suhteen maa on valmistautunut kohtuullisesti: merkittäviä lisätoimia tarvitaan kaikkien tilastojen parantamiseksi. Kaikilla aloilla on kiinnitettävä enemmän huomiota lainsäädännön noudattamisen valvontaan, ja monilla aloilla lainsäädännön lähentämisessä EU:n säännöstöön tarvitaan vielä merkittäviä edistysaskelia.

Syyrian ja Irakin tapahtumat raportointijaksolla ovat johtaneet siihen, että **pakolaisten ja asuinsijoiltaan siirtymään joutuneiden** määrä Turkissa on kasvanut entisestään. Kaikista maailman maista Turkissa on tällä hetkellä eniten pakolaisia. Heistä lähes kaksi miljoonaa on syyrialaisia. Valtavasta tulijamäärästä selviytyminen on suuri haaste Turkille, joka on jo käyttänyt yli 6,7 miljardia euroa tulijoiden vastaanottamiseen.

LIITE 2 – MUUTOKSIA VUOTUISIIN MAARAPORTTEIHIN

I TÄRKEIMMÄT MUUTOKSET

Komissio on tehnyt useita muutoksia tämänvuotisiin maaraportteihin aikaisempiin vuosiin verrattuna. Tavoitteena on edelleen parantaa arviointien laatua raporteissa sekä laajentumispaketin luotettavuutta tiedonlähteenä kaikille sidosryhmille. Uusi raportointitapa lisää laajentumisprosessin avoimuutta. Siten kaikkien sidosryhmien on helpompi seurata uudistuksia aiempaa huolellisemmin. Pakettia pitäisi myös hyödyntää unionin toimintapolitiikan ja rahoitusavun tulosten mittaamisessa aiempaa paremmin sekä IPA II:n tulosten seurannassa. Näin ollen raporteissa

- keskitytään tarkastelemaan maiden tämänhetkistä tilannetta, jotta voidaan näyttää aiempaa selkeämmin, miten ne ovat edenneet valmisteluissaan jäsenyyssehtojen täyttämiseksi; tavoitteena on myös se, että lukija pystyy tarkastelemaan edistymistä selvemmin osana asiayhteyttä;
- annetaan aiempaa enemmän ohjeita siitä, mihin maiden pitäisi keskittyä seuraavana vuonna; näin tulevaisuudessa voidaan keskittyä olennaiseen eli raportoimaan keskeisistä kysymyksistä ja siitä, mitä kultakin maalta odotetaan;

- raportoidaan edistymisestä aiempaa yhdenmukaisemmin ja käytetään arviointiasteikkoja, jotta maita voidaan verrata suoraan keskenään keskeisillä aloilla. Suoran vertailun odotetaan kannustavan maita tehostamaan uudistusten toteuttamista.

Keskitytään perusasioihin

Vuotuisten raporttien muutoksissa otetaan huomioon se, että uudistukset on toteutettava sopivassa järjestyksessä. Uutta esitystapaa käytetään kokeilumielessä vuonna 2015. Siinä keskitytään tämänhetkisiin poliittisiin painopisteisiin ja heikkouksiin laajentumismaissa. Uutta esitystapaa käytetään seuraavilla aloilla:

- o oikeusvaltio ja perusoikeudet (oikeuslaitoksen toiminta, korruptio, järjestäytynyt rikollisuus, sananvapaus)
- o taloudelliset arviointiperusteet
- o julkishallinnon uudistus
- o kolme edellisiin tiivistä liittyvää lukua (julkiset hankinnat, tilastointi, julkinen varainhoito).

Nämä perusasiat ovat myös niitä pääasiallisia aloja, joilla työ on hyvässä vauhdissa uudistusten välitavoitteiden määrittelyn parantamiseksi. Tämä pätee erityisesti siihen, miten oikeusvaltiota käsitellään liittymisneuvotteluissa, ja lukua 23 (oikeuslaitos ja perusoikeudet) ja lukua 24 (oikeus, vapaus ja turvallisuus) koskevan uuden lähestymistavan soveltamiseen. Uuden lähestymistavan mukaisesti näiden alojen uudistukset asetetaan etusijalle ja varmistetaan, että niitä käsitellään liittymisprosessin alkuvaiheessa. Näin mailla on mahdollisimman paljon aikaa saada konkreettisia tuloksia ennen liittymistä, mikä takaa uudistusten kestävyuden.

Samaa lähestymistapaa sovelletaan myös talouden ohjausjärjestelmään, jota koskevia komission vuonna 2014 tekemiä ehdotuksia ollaan panemassa täytäntöön. Kaikki maat ovat hyväksyneet talouden uudistusohjelmansa, joista on keskusteltu ministeritasolla. Toukokuussa 2015 annettiin myös yhteisiä suosituksia. Lähestymistapa on tärkeä myös julkishallinnon uudistamistyössä. Tämä työ on tehostunut sen jälkeen, kun EU ja OECD (SIGMA) löivät lukkoon ne julkishallinnon uudistamista koskevat periaatteet, joiden perusteella julkishallinnon uudistamista olisi vauhditettava.

Komissio ottaa oppia tämänvuotisesta kokeilusta ja pohtii, tarvitaanko lisää muutoksia. Se tutkii myös mahdollisuutta laajentaa tämän tarkennetun lähestymistavan soveltamista muihin aloihin tulevissa raporteissa. Tässä olisi otettava huomioon se, että uudistukset tai lainsäädännön yhdenmukaistaminen olisi tehtävä sopivassa järjestyksessä, koska laajentumismailla on rajalliset hallinnolliset valmiudet ja niiden on jatkuvasti keskityttävä perusasioihin. Talouskysymyksissä komissio harkitsee yksityiskohtaisten arviointiperusteiden ja parametrien määrittelemistä kahden Kööpenhaminan taloudellisen arviointiperusteen⁶ arvioimiseksi. Komissio ottaa huomioon myös nykyisten laajentumismaiden erilaiset haasteet ja erityispiirteet verrattuna haasteisiin viidennen laajentumisen yhteydessä, jolloin laadittiin nykyiset taloutta koskevat yksityiskohtaiset arviointiperusteet.

⁶ Taloudellisissa arviointiperusteissa edellytetään, että maassa on toimiva markkinatalous ja että maa selviytyy kilpailupaineista ja markkinavoimista unionissa.

Arviointiasteikot

Kokeilun kullakin alalla arvioidaan sekä maan tämänhetkistä tilannetta että edistymisen tasoa viisitasoisen arviointiasteikon perusteella.

Raportissa käytetään viittä ilmausta kuvaamaan tämänhetkistä tilannetta:

valmistelut alkuvaiheessa – valmistautunut jossain määrin – valmistautunut kohtuullisesti – valmistautunut hyvin – valmistelut pitkällä

Raportissa käytetään viittä ilmausta kuvaamaan viimeisten 12 kuukauden aikana tapahtunutta edistymistä:

taantunut – ei edistynyt – edistynyt jossain määrin – edistynyt hyvin – edistynyt erittäin hyvin

Raporteissa annetaan arvio tämänhetkisestä tilanteesta ja edistymisestä kokeilun kullakin alalla. Nämä arvioinnit perustuvat kokeilun kunkin alan kutakin alaotsikkoa koskevan tilanteen huolelliseen analyysiin. Nämä alaotsikot selitetään jäljempänä. Erityisesti painotetaan täytäntöönpanon merkitystä ja konkreettisten tulosten saamista kullakin alalla. Vastaavasti kokonaisarviointissa painotetaan enemmän näitä aloja kuin lainsäädännön yhdenmukaistamista ja institutionaalista kehystä.

Tiedonkeruun parantaminen

Laajentumisprosessin alkuvaiheessa olevista maista on yleensä käytettävissä vähemmän perusasioita koskevia tietoja kuin prosessissa pidemmälle edenneistä maista. Saadakseen paremman käsityksen kaikkien maiden uudistuksiin liittyvistä haasteista komissio pyrkii lisäämään kaikkien maiden sitoutumista prosessiin ja parantamaan tiedonkeruuta. Tämä tapahtuu käyttämällä entistä järjestelmällisemmin nykyisiä TAIEXin kaltaisia mekanismeja. Tehdään esimerkiksi useampia ja paremmin kohdennettuja vertaisarviointeja, joihin osallistuu jäsenvaltioiden asiantuntijoita. Tiedonkeruun parantamiseksi käytetään myös muita foorumeja, muun muassa vakaus- ja assosiaatiosopimuksen puitteissa järjestettäviä kokouksia, korkean tason vuoropuheluja ja teknisiä neuvotteluja.

II KOKEILUN ALAT

➤ OIKEUSLAITOKSEN TOIMINTA

Maiden on toteutettava kauaskantoisia oikeudellisia uudistuksia, joilla pyritään varmistamaan oikeusjärjestelmien riippumattomuus ja tehokkuus, oikeusjärjestelmien valmius taata oikeudenmukainen oikeudenkäynti, tuomareiden ja syyttäjien nimittäminen ja ylentäminen ansioiden perusteella, tuomareiden ja syyttäjien puolueettomuus ja vastuuvellvollisuus sekä se, ettei heihin kohdistu poliittista tai muuta painostusta. Oikeuslaitoksen uudistusstrategioiden on oltava uskottavia ja kestäviä, ja ne on pantava tehokkaasti täytäntöön. Perustuslailliset ja oikeudelliset takeet ovat olennaisen tärkeitä täydellisen riippumattomuuden varmistamiseksi. Tuomari- ja syyttäjäneuvostojen on pystyttävä toimimaan täysimääräisesti asemassaan hallintoeliminä, ja samalla on voitava varmistaa tuomarien ja syyttäjien riippumattomuus ja vastuuvellvollisuus. Oikeudenkäytön laatu ja tehokkuus varmistetaan seuraavilla toimenpiteillä: vähennetään käsittelyä odottavien tapausten valtavaa määrää, lyhennetään

pitkiä menettelyjä ja korjataan epäjohtonmukaista oikeuskäytäntöä sekä varmistetaan kaikkien tuomioistuinten päätösten asianmukainen täytäntöönpano. Oikeudenkäyttökulttuurin on muututtava siten, että painopiste on palvelujen tarjoamisessa kansalaisille.

Arvioitaessa kunkin maan kokonaistilannetta oikeuslaitoksen kohdalla tarkastellaan seuraavia seikkoja:

Strategiakehys ja talousarvio

Tässä arvioidaan, missä määrin maa kykenee tehokkaasti havaitsemaan puutteita ja laatimaan johdonmukaisen suunnitelman niiden korjaamiseksi, millaisessa järjestyksessä uudistukset toteutetaan, onko asiasta vastaavat elimet ja niiden toimivalta selkeästi määritelty ja onko käytettävissä realistinen talousarvio ja seurantamekanismi.

Oikeuslaitoksen johtaminen

Tässä tarkastellaan tuomari- ja syyttäjäneuvostojen toimintaa sekä niiden kokoonpanoa ja valintaa koskevia kysymyksiä (sekakokoonpano, tuomarit ja syyttäjät valitsevat neuvostojen jäsenet keskuudestaan jne.), riippumattomuutta, toimivaltaa, menettelysääntöjä, vastuuvollisuutta, avoimuutta sekä sitä, onko niillä riittävästi määrärahoja ja henkilöstöä.

Riippumattomuus

Tässä arvioidaan oikeudellisia takeita ja suojatoimia sekä sitä, missä määrin niitä noudatetaan käytännössä, miten tapaukset jaetaan tuomareiden kesken ja voidaanko tuomari siirtää.

Vastuuvollisuus

Tässä tarkastellaan muun muassa seuraavia kysymyksiä: eettiset säännöt, koskemattomuutta koskeva koulutus, varallisuudesta ilmoittamista koskevat järjestelmät sekä se, miten niitä valvotaan, riippumattomien valvontaviranomaisten työ sekä se, missä määrin kurinpitoseuraamuksia toteutetaan tarvittaessa.

Ammattimaisuus ja pätevyys

Tässä tarkastellaan oikeusalan ammattilaisten rekrytointi-, valinta-, nimittämis-, ylennys- ja arviointijärjestelmiä sekä ammatillista kehittymistä ja koulutusta.

Oikeudenkäytön laatu

Tässä tarkastellaan koulutuksen edistämistä, tuomioistuinten toiminnan seurantaa ja arviointia, talousarviota ja resursseja, tieto- ja viestintätekniikoiden saatavuutta ja käyttöä, vaihtoehtoisia riidanratkaisumenetelmiä sekä sitä, missä määrin oikeuskäytäntö on johdonmukaista ja julkista.

Tehokkuus

Tässä tarkastellaan menettelyjen kestoa, selvitystasetta, käsittelyä odottavien oikeustapausten määrää, menettelysääntöjen tarkistamista/muuttamista, tuomioistuinten verkon / tuomioistuinrakenteen virtaviivaistamista, henkilöstöstrategioita, tukihenkilöstön saatavuutta jne.

➤ KORRUPTION TORJUNTA

Kaikkien jäsenvaltioiden on luotava vahvemmat kehykset, jotta korruptiota voidaan ehkäistä ja torjua tehokkaasti. Julkisten hankintojen ja yksityistämisen kaltaisilla korruptiolle alttiilla aloilla korruptio vie edelleen varoja valmiiksi niukoista kansallisista talousarvioista, mikä haittaa liiketoiminta- ja investointiympäristöjä, joille oikeusvarmuus on menestymisen ehto. Korruptio vaikuttaa kansalaisiin myös suoraan esimerkiksi koulutuksen ja terveystalouden saatavuuden kautta. On valvottava puolueiden ja vaalikampanjoiden rahoitusta sekä eturistiriitojen käsittelyä. Korruptiota ennaltaehkäisevinä välineinä olisi hyödynnettävä täysimääräisesti avoimuutta julkisten varojen käytössä ja järjestelmää, joka takaa tietojen julkisen saatavuuden.

Lainvalvontaviranomaisten on toimittava ennakoivasti, koordinoitusti ja tehokkaasti, jotta voidaan varmistaa, että korruptiotapaukset, myös korkean tason korruptio, tutkitaan asianmukaisesti ja että niistä nostetaan syytteet ja määrätään asianmukaiset seuraamukset, muun muassa varojen takavarikointi ja menetetyksi tuomitseminen. Tällaisista toimista on saatava jatkuvasti konkreettisia tuloksia. Tietojen keruuta ja saatavuutta on parannettava, jotta voidaan lisätä avoimuutta ja tukea korruptiontorjuntapolitiikan täytäntöönpanon seurantaa.

Arvioitaessa kunkin maan kokonaistilannetta korruption torjunnassa tarkastellaan seuraavia seikkoja:

Strategiakehys

Tässä arvioidaan, onko käytössä kattavia strategioita ja uskottavia toimintasuunnitelmia ja riittävätkö ne korjaamaan suurimmat puutteet, onko niitä varten budjetoitu riittävästi varoja, onko käytössä riittävät seurantamekanismit ja onko nk. herkillä aloilla alakohtaiset toimintasuunnitelmat.

Oikeudellinen kehys

Tässä tarkastellaan selkeitä ja tyhjentäviä oikeudellisia määritelmiä, jotka ovat yhdenmukaiset muun muassa YK:n korruptiosopimuksen kanssa, lainsäädännön mukauttamista Euroopan neuvoston GRECO-ryhmän suosituksiin, puoluerahoitusta, eturistiriitoja, varallisuudesta ilmoittamista ja tiedonsaantia koskevia selkeitä sääntöjä ja varoittavia seuraamuksia sekä vakaata virkamiehiä koskevaa henkilöstöpolitiikkaa ja ilmiintajien suojelua.

Institutionaalinen kehys – ennaltaehkäisy

Tässä tarkastellaan, onko käytettävissä riippumattomia korruptiontorjuntaelimiä, viranomaisia, jotka seuraavat ennaltaehkäisevän lainsäädännön noudattamista, sekä niiden henkilöstöä ja sen koulutusta, talousarviota ja riippumattomuutta koskevia kysymyksiä, sekä sitä, onko käytössä eettisiä sääntöjä, sisäisen valvonnan ja tarkastuselinten asemaa sekä valistustoimia.

Institutionaalinen kehys – nujertaminen

Tässä arvioidaan lainvalvontaviranomaisten toimivaltuuksia ja riippumattomuutta, niiden erikoistumista, poliisin ja syyttäjien yhteistyötä, sitä, sovelletaanko varoittavia seuraamuksia, turvallisia viestintää ja tietokantoja sekä syytesuojaa koskevien säännösten käsittelyä.

Tulokset

Tässä tarkastellaan korruptiotapauksia, myös korkean tason korruptiotapauksia, koskevien tutkimusten, syytetoimien ja lopullisten tuomioiden määrää ja luonnetta, sitä, missä määrin varoja tuomitaan menetetyiksi,

➤ JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISUUDEN TORJUNTA

Järjestäytyneen rikollisuuden (ja korruption) torjunta on yhä avainasemassa pyrittäessä estämään rikollisten soluttautuminen politiikan, oikeudenkäytön ja talouden järjestelmiin. Lainvalvontaviranomaisilla ja syyttäjälaitoksilla on oltava käytössään tehokkaat oikeudelliset ja tutkinnalliset välineet järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi ja siitä rankaisemiseksi ja ennakoivan tutkimuksen varmistamiseksi asianmukaisella tavalla. On parannettava huomattavasti yhteistyövalmiuksia, esimerkiksi valmiuksia suorittaa monimutkaisia talousrikostutkimuksia ja torjua rahanpesua. Kyberrikollisuuden ja terrorismin kaltaisten kasvavien uhkien torjunta edellyttää suurempaa erikoistumista. Rikoksella saadun omaisuuden menetetyksi tuomitseminen on keskeisessä osassa rikollisverkkojen hajottamisessa. Olisi harkittava laittoman vaurastumisen kriminalisointia, jotta voidaan puuttua perusteettomaan vaurastumiseen. Lisäksi tarvitaan toimivaa todistajansuojelua.

Monet rikollisuuden lajit ja järjestäytyneet rikollisryhmät ovat luonteeltaan rajatylittäviä, mikä edellyttää tehokkaampaa alueellista ja kansainvälistä yhteistyötä ja sitä, että jäsenvaltioiden pyyntöihin poliisiyhteistyöstä tai oikeudellisesta yhteistyöstä vastataan herkemmin. Lisäksi tarvitaan operatiivista yhteistyötä asianomaisten eurooppalaisten virastojen, erityisesti Europolin, Eurojustin ja Frontexin, kanssa.

Arvioitaessa kunkin maan kokonaistilannetta järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa tarkastellaan seuraavia seikkoja:

Strategiakehys

Tässä arvioidaan, onko käytettävissä kattavaa ja uskottavaa strategiaa, pohditaan strategista kuvaa järjestäytyneen rikollisuuden tilanteista riskianalyysin pohjalta sekä muita rikostyyppisiä tai talousrikostutkimuksia koskevia strategioita.

Oikeudellinen kehys

Tässä varmistetaan, että käytettävissä on riittävä rikosoikeudenkäyntilaki ja että rikoslaki on mukautettu unionin säännöstöön (ihmiskauppa, huumeet, kyberrikollisuus, lapsipornografia).

Institutionaalinen kehys

Tässä tarkastellaan poliisien lukumäärää, koulutusta ja ammattitaitoa, lainvalvontaviranomaisten, myös syyttäjien, erikoistumista, kansainvälistä yhteistyötä, varojen takaisin perimisestä ja hallinnoinnista vastaavan viraston työtä, todistajansuojelujärjestelmiä ja poliisitoiminnan valvontamekanismeja.

Operatiivinen toimintakyky (tulokset)

Tässä tarkastellaan järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvien tutkimusten, syytetoimien ja lopullisten tuomioiden määrää ja luonnetta, myös sitä, missä määrin toiminta kohdistetaan rikollisjärjestöihin (verrattuna yksilöihin), sitä, missä määrin varoja tuomitaan menetetyksi, viestintäjärjestelmiä, tietokantoja, henkilöstöä ja varustelua, tutkintasalaisuuksia ja rahanpesun vastaisia toimia.

➤ SANANVAPAUS

Laajentumismaissa on melko kattavat sananvapautta ja tiedonvälityksen vapautta koskevat oikeudelliset kehykset ja tiedonvälitys on jokseenkin moniarvoista. Sananvapaus ja tiedotusvälineiden vapaus käytännössä aiheuttavat kuitenkin edelleen vakavaa huolta, sillä ne ovat jatkuvasti heikentyneet eräissä maissa. Joissain maissa jatkuva toimittajien pelottelu ja heihin kohdistuva väkivalta ruokkivat pelon ja sensuurin ilmapiiriä, minkä lisäksi viranomaiset eivät useinkaan löydä eivätkä rankaise asianmukaisesti näihin tekoihin syyllistyneitä tai siihen ei löydy poliittista tahtoa. Joskus hallitukset itse edistävät ilmapiiriä, jossa niiden politiikkaa arvostelevat toimittajat leimataan pettureiksi. Tällainen tilanne johtaa itsesensuuriin. Vaikka kunnianloukkaus ei ole enää rikos, toimittajia vastaan nostetaan edelleen syytteitä. Oikeuslaitosta on kehitettävä ja sen henkilöstöä koulutettava valtiovallan väärinkäytön ehkäisemiseksi.

Tiedonvälityksen vapautta rajoittaviin hallituksen toimiin on puututtava. Tarvitaan lisätoimia yleisradioyhtiöiden poliittisen ja taloudellisen riippumattomuuden varmistamiseksi, sääntelyviranomaisten aseman vahvistamiseksi ja tiedotusvälineiden itsesääntelyn edistämiseksi. Lisäksi on ehkäistävä tiedotusvälineisiin kohdistuvaa epävirallista taloudellista painostusta muun muassa lisäämällä tiedotusvälineiden omistusjärjestelyjen läpinäkyvyyttä, estämällä omistuksen liiallinen keskittyminen ja varmistamalla, että käytettävissä ovat avoimet hankintasäännöt viranomaismainontaa varten.

Arvioitaessa kunkin maan kokonaistilannetta sananvapauden kohdalla tarkastellaan seuraavia seikkoja⁷:

Toimittajien pelottelu

Tässä arvioidaan, miten poliisi ja oikeusviranomaiset käsittelevät toimittajiin kohdistuneita hyökkäyksiä ja uhkauksia; lisäksi arvioidaan toimittajien mielivaltaisia pidätyksiä sekä poliitikkojen lausuntoja, joilla voi olla pelottava vaikutus toimittajiin ja jotka lisäävät osaltaan itsesääntelyä.

Lainsäädäntöympäristö

Tässä arvioidaan sellaisten oikeussääntöjen oikeasuhteisuutta, jotka koskevat kunnianloukkausta, jumalanpilkkua, vihapuhetta, julkista moraalia, valtion turvallisuuden suojelua sähköisissä ja painetuissa tiedotusvälineissä, toimittajan ammatin sääntelyä ja tiedonsaantia koskevia rajoituksia.

Täytäntöönpano/instituutiot

Tässä arvioidaan, missä määrin sääntöjä sovelletaan johdonmukaisesti, sekä riippumattomien media-alan sääntelyviranomaisten työtä. Tässä tarkastellaan myös internetiä ja operaattoreita koskevia rajoituksia, immateriaalioikeuksia, oikeutta yksityisyyteen ja tietosuojasääntöjä.

Taloudelliset tekijät

⁷ Keskeisiä asioita käsitellään myös asiakirjassa *Guidelines for EU support to media freedom and media integrity in enlargement countries, 2014-2020* (http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/elarg-guidelines-for-media-freedom-and-integrity_210214.pdf).

Tässä tarkastellaan, missä määrin tiedonvälitys on moniarvoista, tiedotusvälineiden omistusjärjestelyjen avoimuutta, julkisten varojen käytön avoimuutta media-alalla, yleisradiotoiminnan rahoitusta ja viranomaismainontaa sekä sitä, miten nämä taloudelliset tekijät vaikuttavat tiedotusvälineisiin.

Ammatilliset järjestöt ja työehdot

Tässä tarkastellaan ammattialajärjestöjä, toimittajien edustusta sekä heidän ammattiasemaansa ja työskentelyolosuhteita.

➤ JULKISHALLINNON UUDISTAMINEN

Julkishallinnon uudistamisella pyritään lisäämään avoimuutta, vastuuvollisuutta ja tuloksellisuutta sekä nostamaan kansalaisten ja yritysten tarpeet toiminnan keskiöön. Henkilöresurssien tarkoituksenmukainen hallinnointi, toimintapolitiikan parempi suunnittelu, koordinointi ja laatiminen, moitteettomat hallintomenettelyt sekä julkisen varainhoidon, myös tulojen hallinnoinnin ja keruun, tehostaminen ovat olennaisen tärkeitä valtion toiminnan ja niiden uudistusten täytäntöönpanon kannalta, joita EU:hun liittyminen edellyttää. Maiden on tehtävä enemmän julkishallintonsa kehittämiseksi kaikilla tasoilla kansallisten strategioiden pohjalta. Komissio tunnustaa laajentumismaiden haasteet ja lisää siksi tukeaan liittymisprosessissa tarvittavien hallinnollisten rakenteiden ja valmiuksien luomiseen. Komissio seuraa vastedeskin tiiviisti julkishallinnon uudistamista laajentumisprosessissa muun muassa perustamalla erityisryhmiä Länsi-Balkanin maiden kanssa. Ne toimivat tärkeimpänä foorumina, jolla edistetään julkishallinnon uudistamistyötä. Tätä työtä käsitellään vakautus- ja assosiaationeuvostossa/-komiteassa, jossa julkishallinnon uudistamisen pääkohdista käydään jäsennellympää poliittista keskustelua.

Arvioitaessa kunkin maan kokonaistilannetta julkishallinnon uudistamisen alalla tarkastellaan seuraavia seikkoja:

Strategiakehys

Tässä tarkastellaan poliittista sitoutumista uudistusprosessiin, mukaan lukien poliittinen johtajuus, tekninen koordinointi ja täytäntöönpanon seuranta.

Toimintapolitiikan laatiminen ja koordinointi

Tässä tarkastellaan toiminnan koordinointia hallituksen sisällä ja ministeriöiden välillä sekä toimintapolitiikan laatimista ja rahoitusanalyysia.

Julkishallinto ja henkilöstöjohtaminen

Tässä tarkastellaan julkishallinnon organisaatiota ja toimintaa, mukaan lukien epäpoliittisuus, ansioihin perustuva työhönotto ja urakehitys, koulutus ja ammattimaisuus.

Vastuuvollisuus

Tässä tarkastellaan hallinnon avoimuutta, mukaan lukien tiedonsaanti sekä hallinnolliset ja oikeudelliset muutoksenhakekeinot.

Palvelujen tarjoaminen

Tässä tarkastellaan kansalaisille ja yrityksille tarjottavien palvelujen parantamista, mukaan lukien paremmat hallintomenettelyt ja sähköiset viranomaispalvelut.

Julkinen varainhoito

Tässä tarkastellaan julkista varainhoitoa ja talousarviomenettelyä laatimalla ja panemalla täytäntöön monivuotiset julkisen varainhoidon ohjelmat ja käymällä poliittista vuoropuhelua julkisesta varainhoidosta komission ja kansainvälisten rahoituslaitosten kanssa.

➤ TALOUDELLISET ARVIOINTIPERUSTEET

Kööpenhaminan taloudellisissa arviointiperusteissa edellytetään, että 1) maassa on toimiva markkinatalous ja 2) maa selviytyy kilpailupaineista ja markkinavoimista unionissa. Kumpaakin taloudellista arviointiperustetta varten komissio käyttää lukuisia yksityiskohtaisia arviointiperusteita, jotka määriteltiin osana Agenda 2000 -pakettia. Se julkaistiin vuonna 1997, kun valmisteltiin vuosina 2004 ja 2007 EU:hun liittyneiden jäsenvaltioiden liittymistä.

Toimiva markkinatalous edellyttää

- laajaa yksimielisyyttä talouspolitiikan perusteista
- vakaata makrotaloutta (hintojen vakaus, kestävä julkinen talous ja maksutase mukaan luettuina)
- markkinavoimien vapaata vuorovaikutusta (hintojen ja kaupan vapauttaminen mukaan luettuina)
- vapaata markkinoille pääsyä ja markkinoilta poistumista (yritysten perustamiseen ja konkurssiin liittyvät kysymykset mukaan luettuina) ja
- toimivaa oikeusjärjestelmää (omistusoikeudet, lakien ja sopimusten täytäntöönpanokelpoisuus mukaan luettuina) ja riittävän kehittyntä rahoitusalaa.

Toinen taloudellinen arviointiperuste on kyky selviytyä kilpailupaineista ja markkinavoimista unionissa. Tämä edellyttää kunkin hakijamaan taloudelta tiettyä vähimmäiskilpailukykyä silloin, kun se liittyy EU:hun, eli tämä on *tulevaisuuteen suuntautuva* arviointiperuste.

Kilpailukyky EU:ssa edellyttää

- toimivaa markkinataloutta
- riittävää inhimillistä ja fyysistä pääomaa (koulutukseen, tutkimukseen ja infrastruktuuriin liittyvät kysymykset mukaan luettuina)
- riittäviä alakohtaisia ja yrityksiin liittyviä rakenteita (yritysten rakenneuudistukseen, alalta toiselle siirtymiseen sekä pienten ja keskisuurten yritysten asemaan liittyvät kysymykset mukaan luettuina)
- kilpailukykyyn kohdistuvan valtion vaikutusvallan rajoittamista suhteessa (kauppapolitiikkaan, kilpailupolitiikkaan, valtiontukiin, pk-yrityksille annettaviin tukiin ym. liittyvät kysymykset mukaan luettuina) ja
- kaupan ja investointien riittävää integrointia EU:n kanssa.

Yksityiskohtaiset arviointiperusteet eivät ole pelkkä tarkistuslista vaatimustenmukaisuuden arviointia varten. Taloudellisten arviointiperusteiden täyttäminen edellyttää perusteellisia ja kestäviä rakenteellisia uudistuksia, joiden toteuttamiseen kuluu aikaa. Tässä korostuu se, kuinka tärkeää on saada jatkuvasti tuloksia uudistusten toteuttamisesta, jotta talouden toimijoiden odotuksissa ja käyttäytymisessä tapahtuu peruuttamattomia muutoksia.

➤ 5. luku: JULKISET HANKINNAT

Julkisia hankintoja koskeva unionin säännöstö perustuu EU:n perussopimusten yleisiin periaatteisiin, joita ovat yhtäläinen kohtelu, syrjimättömyys, oikeasuhteisuus ja avoimuus. Kolme EU:n direktiiviä kattavat hankintaviranomaisten hankintamenettelyt perinteisillä aloilla, elimet yleishyödyllisten palvelujen tasolla ja käyttöoikeudet. Puolustuksen ja turvallisuuden aloilla sovelletaan erillistä EU:n direktiiviä. Lisäksi sovelletaan muutoksenhakumenettelyjä koskevaa direktiiviä, jota on täydennetty muilla teknisillä säädöksillä.

Arvioitaessa kunkin maan kokonaistilannetta julkisten hankintojen alalla tarkastellaan seuraavia seikkoja:

Lainsäädännön yhdenmukaistaminen

Tässä varmistetaan, että julkisia hankintoja (myös käyttöoikeuksia) koskevat säännöt ovat unionin säännösten mukaiset, että ne perustuvat yhtäläisen kohtelun, syrjimättömyyden, oikeasuhteisuuden ja avoimuuden yleisiin periaatteisiin ja että niitä sovelletaan asianmukaisesti.

Institutionaalinen kehys

Tässä varmistetaan, että käytettävissä ovat keskeiset institutionaaliset ja hallinnolliset valmiudet, jotta hankintapolitiikkaa voidaan kehittää, soveltaa ja valvoa tehokkaasti ja vaikuttavasti, sekä erillinen instituutti, joka vastaa hankintamenettelyn oikeudellisesta tarkistuksesta.

Täytäntöönpanovalmiudet

Tässä varmistetaan, että hankintaviranomaisilla ja -elimillä on asianmukaiset valmiudet ja käytännön ohjeet ja välineet taata koko hankintamenettelyn ammattimainen hallinnointi.

Täytäntöönpano

Tässä varmistetaan, että julkisissa hankinnoissa noudatetaan voimassa olevaa lainsäädäntöä ja perusperiaatteita, että julkisia varoja käytetään mahdollisimman tehokkaasti ja että moderneja hankintatekniikkoja ja -menetelmiä käytetään parhaalla mahdollisella tavalla. On suositeltavaa, että maat perustavat järjestelmiä julkisten hankintamenettelyjen valvomiseksi tarjouksesta lopulliseen sopimukseen. Näin hankintamenettelyjä voitaisiin valvoa paremmin kaikissa vaiheissa ja määrittää, missä vaiheessa lopuksi maksettu summa poikkei huomattavasti alussa hyväksytyistä tarjouksesta.

Tehokkaat oikeussuojakeinot

Tässä varmistetaan, että oikeussuojakeinot vastaavat unionin säännösten riippumattomuutta, nuhteettomuutta ja avoimuutta koskevia normeja ja mahdollistavat valitusten ja sanktioiden nopean ja pätevän käsittelyn.

➤ 18. luku: TILASTOT

Tilastoja koskevassa unionin säännöstössä edellytetään, että tilastojärjestelmä perustuu muun muassa seuraaville periaatteille: ammatillinen riippumattomuus, puolueettomuus, luotettavuus, laatu, avoimuus, henkilötietojen luottamuksellisuus ja virallisten tilastojen levittäminen. Nämä periaatteet on esitetty Euroopan tilastoja koskevissa käytännesäännöissä. Kansalliset tilastolaitokset toimivat tilastotietoja koskevien menetelmien, tuotannon ja levittämisen viite- ja tukikohtina. Unionin säännöstö kattaa menetelmät, luokittelun ja tiedonkeruun menetelmät useilla aloilla, kuten makrotaloustilastot, sosiaalityilastot, yritystilastot, maataloustilastot sekä ympäristö- ja energiatilastot. Tilastoalaa koskevasta unionin säännöstöstä suurin osa on asetuksia, joten niitä ei tarvitse saattaa erikseen osaksi kansallista lainsäädäntöä.

Arvioitaessa kunkin maan kokonaistilannetta tilastojen kohdalla tarkastellaan seuraavia seikkoja:

Tilastoinfrastrukturi

Tässä tarkastellaan tilastolainsäädäntöä, kansallisten tilastolaitosten resursseja, kansallisen tilastojärjestelmän koordinoitua, Euroopan tilastoja koskevien käytännesääntöjen täytäntöönpanoa, luokittelua ja rekistereitä.

Makrotaloustilastot

Tässä tarkastellaan vuotuisia ja neljännesvuosittaisia kansantalouden tilejä, mukaan lukien julkisyhteisöjen rahoitustilastot ja sektoritilit, hintatilastot, kauppatilastot, ulkomaisia osakkuus- ja tytäryhtiöitä koskevat tilastot, suorat ulkomaiset sijoitukset, julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuudet, aluutilinpito ja maksutase.

Yritystilastot

Tässä tarkastellaan yritystoiminnan rakennetilastoja, lyhyen aikavälin yritystilastoja, T&K-tilastoja sekä matkailua, liikennettä, energiaa, innovaatiota ja tietoyhteiskuntaa koskevia tilastoja.

Sosiaalityilastot

Tässä tarkastellaan työmarkkinoita, muun muassa työllisyyttä ja työttömyyttä, terveyttä, koulutusta, väestötiedettä, elämänlaatua, sosiaalista suojelua ja väestölaskentaa.

Maataloustilastot

Tässä tarkastellaan kotieläin- ja kasvintuotantoa, maataloushintoja, maataloustilejä, maatalouden rakenteita ja maatalouslaskentaa.

Ympäristötilastot

Tässä tarkastellaan muun muassa jätteitä, vettä, ympäristönsuojelua, ympäristötilinpitoa ja ilman epäpuhtauksien päästöjä.

➤ 32. luku: VARAINHOIDON VALVONTA

Tavoitteena on varmistaa kansantalouden tulojen ja menojen moitteeton hoito kansainvälisten kehysten, standardien ja hyvän eurooppalaisen käytännön mukaisesti. Tämä luku koskee koko julkista sektoria, myös paikallishallintoa, eli se liittyy kiinteästi julkishallinnon uudistamiseen.

Unionin säännöstö tällä alalla liittyy sellaisten oikeudellisten ja institutionaalisten toimenpiteiden antamiseen ja täytäntöönpanoon, jotka perustuvat kansainvälisiin ja EU:n vaatimukset täyttäviin periaatteisiin, standardeihin ja menetelmiin, joita olisi sovellettava koko julkisen sektorin sisäisen valvonnan järjestelmiin, sekä ylimpien tarkastuselinten kansainvälisen järjestön (INTOSAI) määrittelemiin ulkoista tarkastusta koskeviin standardeihin. Unionin säännöstössä edellytetään erityisesti tehokkaita, vaikuttavia ja läpinäkyviä varainhoitoa ja sen valvontaa koskevia järjestelmiä; toiminnallisesti riippumatonta sisäistä tarkastusta; menetelmien ja normien keskitettyä yhdenmukaistamista; tarvittavia kansallisia rakenteita sekä sitä, että toiminnallisesti, institutionaalisesti ja taloudellisesti riippumaton valtion tarkastusvirasto tarkastaa julkisten varojen käytön. Tähän lukuun sisältyy myös säännöstö, joka koskee EU:n taloudellisten etujen suojelemista, EU:n varoja koskevien petosten torjumista ja euron suojaamiseen väärennyksiltä liittyviä eirikosoikeudellisia seikkoja.

Arvioitaessa kunkin maan varainhoidon valvontaa koskevaa kokonaistilannetta tarkastellaan seuraavia seikkoja:

Julkisen varainhoidon sisäinen valvonta

Tässä tarkastellaan koko julkisen sektorin sitoutumista harjoittamaan julkisen varainhoidon sisäistä valvontaa sekä sitä, että käytettävissä on julkisen varainhoidon sisäisen valvonnan monivuotinen strategia, joka liittyy selvästi koko julkishallinnon uudistamiseen. Tässä tarkastellaan myös monivuotisen strategian täytäntöönpanoa ja valvontaa ja siitä raportointia sekä poliittista sitoutumista siihen. Olisi perustettava yhdenmukaistamisesta vastaava keskusyksikkö, jolla on kattava oikeusperusta, riittävä henkilöstö ja hallinnolliset valmiudet ja joka antaa menetelmiä koskevia ohjeita ja koordinoi kehittämistyötä. Muita kysymyksiä ovat muun muassa varainhoidon ja sen valvonnan sekä sisäisen tarkastuksen tulokset ja vuotuinen laatutarkastus.

Oikeudellisen kehyksen on tarkoitus helpottaa johdon vastuuvuolisuuden kehittämistä julkishallinnon järjestämistä ja organisaatorakennetta koskevan oikeudellisen kehyksen mukaisesti. Varainhoidon ja sen valvonnan keskeiset seikat on varmistettava. Koko julkiselle sektorille on perustettava sisäisen tarkastuksen toiminto, jolla on riittävästi henkilöstöä.

Ulkoisen tarkastus

Tässä on tarkoituksena varmistaa valtion tarkastusviraston riippumattomuus perustuslaissa ja muussa asiaa koskevassa lainsäädännössä INTOSAI-standardien mukaisesti. Muita tarkasteltavia asioita ovat institutionaaliset valmiudet suorittaa tarkastustehtävä, sitoutuminen tarkastuksen ja toiminnantarkastuksen laadun varmistamiseen ja sitoutuminen toteuttamaan toimenpiteitä, joilla varmistetaan ulkoisen tarkastustyön vaikutus, myös järjestelmällinen tarkastushavaintojen parlamentaarinen seuranta.

EU:n taloudellisten etujen suojele

Tarkoituksena on varmistaa, että lainsäädäntö on yhdenmukainen Euroopan yhteisöjen taloudellisten etujen suojaamisesta tehdyn yleissopimuksen ja muun asiaa koskevan unionin säännösten kanssa, perustaa kansallinen petostentorjunnan koordinoituvirasto (AFCOS), jolla on riittävät hallinnolliset valmiudet, tehdä yhteistyötä komission kanssa, myös komission paikan päälle tehtävillä matkoilla, sekä luoda rakenne sääntöjenvastaisuuksista ja epäilyistä petostapauksista ilmoittamiseksi.

Euron suojaaminen väärennyksiltä (ei-rikosoikeudelliset seikat)

Tähän kuuluu vuonna 1929 laaditun väärän rahan valmistamisen vastustamista koskevan yleissopimuksen ratifiointi, kansallisen lainsäädännön mukauttaminen unionin säännöstöön, hallinnolliset rakenteet ja valmiudet väärennetyn rahan tekniseen analyysiin ja luokitteluun sekä kansainvälinen yhteistyö.

LIITE 3 – KESKEISET TILASTOT

Montenegro	Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia	Albania	Serbia	Turkki	Bosnia ja Hertsegovina	Kosovo *	EU-28
------------	--	---------	--------	--------	---------------------------	----------	-------

TILASTOTIEDOT (ehdokasmaat ja mahdolliset ehdokasmaat: tilanne 18.9.2015, EU-28: tilanne 1.9.2015)

Väestö	Huo m.	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Koko väestö (tuhansia)	1)	620,9	621,5	2 062,3	2 065,8	2 898,8 e	2 895,9 e	7 183,9 e	7 149,2 e	75 627	76 668	3 831,6 e	3 827,3 e	1 820,6 e	1 804,9 e	505 115 a	506 881 ea
15–64-vuotiaiden osuus koko väestöstä (%)		68,1	68,1	71,0	70,8	68,5	68,8	68,1	67,6	67,6	67,7	67,8e	67,8e	0,1	0,1	66,2a	65,9kea
Luonnollisen väestönmuutoksen yleinen luku (1 000 asukasta kohden)		2,5	2,4	1,9	:	5,3	5,2	-4,8	-4,9	12,1	12,2	-1,3	-1,5a	11,9	13,3	0,2ea	0,3ea
Miesten elinajanodote syntymähetkellä (vuosina)		74,1	73,9	73,2	:	76	76,4	72,5	72,6	74,7e	74,8e	73,7e	73,7e	74,2	74,2	77,8	:
Naisten elinajanodote syntymähetkellä (vuosina)		79,0	78,9	77,2	:	80,3	80,3	77,7	77,7	79,2e	79,3e	78,8e	78,8e	79,4	79,5	83,3	:

Bruttokansantuote	Huo m.	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Bruttokansantuote																	
BKT nykyhinnoin (miljardia euroa)	7) 8)	3,3	3,4a	8,1a	8,5e	9,6a	10,0a	34,3	33,1e	620,7	601,3	13,7	13,9	5,3	:	13 521	13 920
BKT/asukas (euroa)	7) 8)	5 356	5 436a	3 930a	4 127s	3 323a	3 440a	4 781	4 635e	8 161	7 819	3 569	3 641	2 935	:	26 600	27 300
Ostovoimakorjattu BKT/asukas	7) 9)	10 700	10 600a	9 500e	10 000	:	:	9 800	9 500	14 100	14 400	7700	7 800	:	:	26 600	27 300
Ostovoimakorjattu BKT/asukas verrattuna EU:n keskiarvoon (EU-28 = 100)	7) 9)	40	39a	36	36	28	29	37	35	53	53	29	28	:	:	-	-
BKT:n todellinen muutos edelliseen vuoteen verrattuna (%)	7)	3,3	:	2,7a	3,8e	1,1a	2,1a	2,6	-1,8e	4,2	2,9	2,5	1,1	3,4	:	0,1	1,3

Julkisen talous	Huo m.	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Julkisyhteisöjen rahoitustilastot suhteessa BKT:hen																	
** Julkisen talouden ylijäämä	12)	-2,3	-3,1	-3,9	-4,2	-4,9	-5,1	-5,5	-6,7	0,2	:	-2,2	:	:	:	-3,2	-2,9

	Montenegro	Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia	Albania	Serbia	Turkki	Bosnia ja Hertsegovina	Kosovo *	EU-28
--	------------	--	---------	--------	--------	---------------------------	----------	-------

(+) / alijäämä (–) (%)																	
** Julkisyhteisöjen velka (%)	12) 13)	58,0	56,7	34,2	38,2	70,1	71,8	59,0	68,9	36,0	:	:	:	9,0e	:	85,5	86,8

Taloudellinen toiminta ja työllisyys	Huo m.	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
20–64-vuotiaiden työvoimaosuus: työvoimaan kuuluvien prosenttiosuus 20–64-vuotiaasta väestöstä		65,1	67,6	70,4	70,8	67,6e	68,6e	66,0	66,2	58,4	58,9k	58,7	59,2	46,4	47,7	76,5	76,9
- Miehet		71,9	74,5	83,4	84,5	79,2e	80,5e	75,3	75,1	81,6	:	72,1	72,4	69,5	71,4	83,0	83,2
- Naiset		58,3	60,7	57,1	56,8	57,6e	57,3e	56,8	57,5	35,6	:	45,1	46,0	23,7	24,2	70,0	70,6
20–64-vuotiaiden työllisyysaste (prosenttia väestöstä)		52,6	55,6	50,3	51,3	56,7e	56,6e	51,2	53,5	53,4	53,2k	42,8	43,2	33,0	31,3	68,4	69,2
- Miehet		57,8	61,4	59,7	61,6	64,8e	65,2e	59,5	61,2	75,3	75,0k	53,3	54,6	51,5	48,4	74,3	75,0
- Naiset		47,5	49,4	40,7	40,8	49,3e	48,5e	43,1	46,0	31,8	31,6k	32,2	31,9	14,9	14,5	62,6	63,4
Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien 15–24-vuotiaiden prosenttiosuus samanikäisestä väestöstä		17,8	17,7	:	:	30,8e	30,9e	22,9	23,5	:	:	25,8	26,1	:	:	13,0	12,4
Työllisyys toimialoitain																	
- Maa-, metsä- ja kalatalous (%)	2)	4,5	5,7	18,7	18,0	44,0e	42,7e	21,3	21,1	23,6	21,1k	18,9	17,1	5,9	2,6	4,8	4,7
- Teollisuus (%)	2)	11,9	11,1	23,5	23,5	9,7e	11,0e	21,1	20,0	19,4	20,5k	22,2	22,1	16,8	17,7	17,3	17,3
- Rakentaminen (%)	2)	5,9	6,5	6,9	7,0	7,1e	6,4e	4,8	4,4	7,0	7,4k	7,7	7,9	11,4	10,9	6,9	6,8
- Palvelut (%)	2)	77,7	76,7	50,6	51,4	38,8e	39,4e	52,9	54,5	50,0	51,0k	51,0	52,7	64,1	67,2	70,3	70,5
Julkisen sektorin palveluksessa olevien 20–64-vuotiaiden prosenttiosuus kokonaistyövoimasta	3)	:	32,8	:	:	17,8e	17,5e	32,6	31,6	13,5	13,1k	32,7	31,9	:	31,4s	:	:
Yksityisen sektorin palveluksessa olevien 20–64-vuotiaiden prosenttiosuus kokonaistyövoimasta	3)	:	48,2	:	:	82,2e	82,5e	65,2	66,4	86,5	86,9k	62,5	63,1	:	68,6s	:	:
Työttömyysaste (prosenttiosuus työvoimasta)	4)	19,5	18,0	29,0	28,0	15,9e	17,5e	22,1	18,9	8,8	9,9k	27,6	27,6	30,0	35,3	10,8	10,2
- Miehet	4)	20,1	17,8	29,0	27,7	17,8e	19,2e	20,8	18,3	8,0	9,1k	26,7	25,3	26,9	33,1	10,8	10,1
- Naiset	4)	18,8	18,2	29,0	28,6	13,5e	15,2e	23,8	19,6	10,6	11,9k	29,1	31,2	38,8	41,6	10,9	10,3
- 15–24-vuotiaat nuoret	4)	41,6	35,8	51,9	53,1	31,4e	39,0e	49,4	47,1	16,9	17,8k	59,1	62,7	55,9	61,0	23,6	22,2
- Pitkäaikaistyöttömät (>12 kk)	4)	16,0	14,0	23,9	:	11,5e	11,2e	16,8	12,8	2,1	2,4k	22,9	23,4	20,7	26,1	5,1	5,1
Keskimääräinen nimellinen kuukausipalkka (euroa)	5)	487	479	343,5	:	371,8	378,8	536,6	523,6	:	:	422,8	424,4	:	:	:	:

	Montenegro	Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia	Albania	Serbia	Turkki	Bosnia ja Hertsegovina	Kosovo *	EU-28
--	------------	--	---------	--------	--------	---------------------------	----------	-------

Koulutus	Huo m.	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Koulutuksen keskeyttäneet: niiden 18–24-vuotiaiden prosenttiosuus väestöstä, joilla on enintään alemman keskiasteen koulutus ja jotka eivät osallistu seuraavan asteen koulutukseen	6)	5,1	5,1	11,4	12,5	30,6e	26,0e	8,7	8,3	37,6a	38,3a	25,9	25,2	:	:	11,9	11,1k
Niiden 20–24-vuotiaiden prosenttiosuus väestöstä, joilla on toisen asteen koulutus		:	86,3	:	:	44,2e	49,7e	83,2	82,5	:	:	85,8	85,6	69,5	68,2	:	:
- Miehet		:	87,8	:	:	48,0e	55,9e	85,7	84,7	:	:	87,7	89,6	73,4	71,8	:	:
- Naiset		:	84,7	:	:	40,3e	43,5e	80,3	80,1	:	:	83,5	81,2	65,1	64,0	:	:
Niiden 30–34-vuotiaiden prosenttiosuus väestöstä, joilla on korkea-asteen koulutus		28,0	28,3	:	:	15,7e	16,7e	25,3	27,2	:	:	15,7	18,9	12,0	16,6	37,0	37,8k
- Miehet		24,7	25,3	:	:	12,7e	14,0e	20,2	21,8	:	:	14,6	15,2	9,9	13,0	32,7	33,4k
- Naiset		31,5	31,3	:	:	18,3e	19,2e	30,5	32,6	:	:	16,8	23,2	14,2	14,8	41,3	42,2k

Bruttoarvonlisäys	Huo m.	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Bruttoarvonlisäys toimialoittain																	
- Maa-, metsä- ja kalatalous (%)	7) 10)	9,8	:	11,0a	10,2e	22,5a	22,6a	9,4	9,7e	7,4	7,1	8,0	7,1	14,4	:	1,7	1,6
- Teollisuus (%)	7) 10)	13,8	:	17,9a	18,0e	14,4a	14,2a	26,6	24,6e	19,1	19,5	21,6	21,3	20,3	:	19,1	18,9
- Rakentaminen (%)	7) 10)	5,0	:	6,6a	6,8e	11,9a	11,0a	5,1	5,2e	4,4	4,6	4,5	4,7	7,9	:	5,4	5,4
- Palvelut (%)	7) 10)	71,4	:	64,4a	65,0e	51,1a	52,2a	59,0	60,5e	57,6	57,7	65,9	66,9	57,4	:	73,8	74,1

Kansainvälinen kauppa	Huo m.	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Kansainvälinen tavara- ja palvelukauppa suhteessa BKT:hen																	
– Tuonti (prosenttia BKT:sta)	7)	62,1	:	61,9a	65,1e	53,5a	49,0a	51,9	54,3e	32,2	32,1	49,8	:	49,0	:	40,3	40,2

	Montenegro	Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia	Albania	Serbia	Turkki	Bosnia ja Hertsegovina	Kosovo *	EU-28
--	------------	--	---------	--------	--------	---------------------------	----------	-------

	11)																
– Vienti (prosenttia BKT:sta)	7) 11)	41,8	:	43,8a	47,9e	35,4a	29,9a	41,2	44,3e	25,6	27,7	30,0	:	17,4	:	42,9	43,0
EU-28-maihin suuntautuvan viennin prosenttiosuus viennin kokonaisarvosta		41,5	35,8	72,6	76,6	76,7	77,4	63,8	65,7	41,5	43,5	73,5	72,1	43,5	30,2	-	-
EU-28-maista tulevan tuonnin prosenttiosuus tuonnin kokonaisarvosta		44,2	45,8	62,7	63,5	64,3	61,1	55,7	57,1	36,7	36,7	60,0	58,9	44,7	42,6	-	-
Kauppataase (miljoonaa euroa)		-1 398	-1 451	-1 748	-1 762	-1 938	-2 114	-2 933	-2 950	-75 250	-63 628	-3 472	-3 843	-2 148	-2 214	51 565	22 383

Inflaatio ja korot	Huo m.	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Kuluttajahintojen vuotuinen muutos (%)		2,2	-0,7	2,8	-0,3	1,9	0,7	7,8	2,9	7,5	8,9	-0,2s	:	1,8	0,4	1,5	0,6
Ulkomainen velka suhteessa BKT:hen (%)	14)	:	:	64,3	69,8a	61,1	65,2	75,1	78,1	:	:	:	:	30,2	32,3	:	:
Vuotuinen lainakorko (%)	15)	9,36	9,22	3,75	3,75	9,52	7,66	12,00	10,50	:	:	6,99	6,64	12,36	10,70	:	:
Vuotuinen talletuskorko (%)	16)	2,54	1,86	0,75	0,50	4,17	1,92	7,00	5,50	:	:	0,13	0,10	3,39	1,07	:	:
Varantojen (myös kultavarannon) arvo (miljoonaa euroa)	17)	424	545	1 993	2 436	2 015	2 192	11 189	9 907	:	:	3 614	4 001	724	746	:	:
Valuuttavaranto/kuukausituonti	17)	2,5	3,2	4,8	5,3	5,2	5,5	7,5	6,6	:	:	5,8	6,0	3,3	3,2	:	:
Rahalahetykset, prosenttia BKT:sta	18)	1,2	1,3	2,2	2,2	:	:	8,3	7,9	:	:	8,2	8,4	:	:	:	:

Sijoitukset	Huo m.	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Nettomääräiset (maahan tulevat ja maasta lähtevät) ulkomaiset suorat sijoitukset (miljoonaa euroa)	18)	323,9	353,9	263,8	278,0	923,2	801,3a	768,5	1 236,3	:	:	224,7	422,4	250,2	123,8	-19 340	-19 350
Nettomääräiset (maahan tulevat ja maasta lähtevät) ulkomaiset suorat sijoitukset (% BKT:sta)	18)	9,7	:	3,3	3,3	9,6	8,0a	2,2	3,7	:	:	1,6	3,0	4,7	:	-0,14	-0,14

Teollisuustuotanto	Huo m.	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Teollisuustuotannon indeksi (2010 = 100)	19)	92,3	81,8	107,4	112,5	135,1	138,9	105,6	98,8	116,3	120,5	103,4	103,6	:	:	100,4	101,5

Yhteenliitettävyys	Huo m.	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
---------------------------	-----------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Montenegro	Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia	Albania	Serbia	Turkki	Bosnia ja Hertsegovina	Kosovo *	EU-28
------------	--	---------	--------	--------	---------------------------	----------	-------

Rataverkon tiheys (käytössä olevia raiteita / km ²)		18,1	18,1	27	27	12,0	12,0	49,3	49,3	12,4	12,8	20,1	:	31,0	31,0	:	:
Moottoriteiden pituus (km)		0	0	259	259	:	:	607	607	2 127	2 155	50	:	80	80	:	:

Energian tuonti	Huo m.	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Energian nettotuonti suhteessa BKT:hen	20)	-0,1	:	3,6	3,1	0,8	:	5,3	5,4e	6,8	6,9	7,5a	:	1,5	:	2,8	2,4

: = ei saatavilla

k = katkos aikasarjassa

e = estimoitu arvo

a = alustava luku

s = Eurostatin estimaatti

- = ei sovelleta

* = Tämä nimitys ei vaikuta asemaa koskeviin kantoihin, ja se on YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman 1244 ja Kansainvälisen itsenäisyysjulistuksesta antaman lausunnon mukainen.

** = Laajentumismaiden julkisen talouden alijäämää ja velkaa koskevat tiedot julkaistaan "sellaisina kuin ne ovat" ilman minkäänlaisia

Alaviitteet:

- 1) Bosnia ja Hertsegovina: keskiarvikelu.
- 2) Albania: osuukien yhteismäärä ei ole 100 %, koska kaikkia henkilöitä ei ole luokiteltu tai ei voida luokitella tiettyyn toimialaan.
- 3) Bosnia ja Hertsegovina: osuukien yhteismäärä ei ole 100 %, koska jaottelussa ei oteta huomioon muita omistusoikeuden muotoja. M kansalaisjärjestöjä ei oteta huomioon.
- 4) Turkki: työttömyys perustuu seuraaviin kriteereihin: henkilö on ollut työttömänä neljä viikkoa ja käyttää ainoastaan aktiivisia työnhaun menetelmiä.
- 5) Serbia, 2013: oikeushenkilöiden ja yhtiöimättömien yritysten työntekijöille maksetut palkat. Bosnia ja Hertsegovina: nettopalkka.
- 6) Turkki: vuotuisen työvoimatutkimuksen tulokset.
- 7) Albania, entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia, Serbia ja EU-28: tiedot perustuvat EKT 2010:een.
- 8) Montenegro, 2014: lähde: Eurostat.
- 9) Montenegro, entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia, Albania, Serbia, Turkki sekä Bosnia ja Hertsegovina (ainoastaan vuoden 2014 Eurostatin laskelmat).
- 10) Turkki: laskettu arvonnäkyksen osuutena, johon on lisätty verot ja tuet ja josta on vähennetty välilliset rahoituspalvelut; sen vuoksi osuukien yhteismäärä ei ole 100 %.
- 11) Bosnia ja Hertsegovina: osuudet suhteessa BKT:hen laskettuna menolähestymistavan mukaan. Albania: BKT:n menokomponenttien tilastollisia poikkeamia (kaikkien komponenttien osuukien yhteismäärä ei ole 100 %).
- 12) EU-28: tiedot perustuvat EKT 2010:een.
- 13) Kosovo, 2013: BKT:n arvo on saatu keskipitkän aikavälin menokehityksestä 2016–2018 (huhtikuu 2015).
- 14) Albania: Albanian pankki on toimittanut ulkomaista bruttovelkaa koskevat tiedot. Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia: tiedot perustuvat Eurostatin laskelmiin.
- 15) Albania: painotettua keskimääräistä korkokantaa sovelletaan uusiin 12 kuukauden lainoihin kyseisen kuukauden aikana 12 kuukauden kansallisessa valuutassa muille kuin rahoitusalan yrityksille (painotettu keskiarvo). Montenegro, 2014: efektiivisen korkokannan painotettu keskiarvo. Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia: vuoden loppu (31. joulukuuta). Kosovo, 2013: sisältää pankkien perimän maksun.
- 16) Albania: vuotuinen talletuskorko vastaa uusien 12 kuukauden määräaikaistalletusten painotettua keskimääräistä korkoa kyseisenä kuukautena. Bosnia ja Hertsegovina: avistalletusten korot kotitalouksien kansallisessa valuutassa (painotettu keskiarvo). Montenegro, 2014: efektiivisen korkokannan painotettu keskiarvo, jäljellä oleva laina. Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia: vuoden loppu (31. joulukuuta). Kosovo, 2013: sisältää pankkien perimän maksun.
- 17) Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia: vuoden loppu (31. joulukuuta).
- 18) Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia, Montenegro, Serbia (vain 2014), Bosnia ja Hertsegovina, Kosovo ja EU-28: tiedot perustuvat Eurostatin laskelmiin.
- 19) Bosnia ja Hertsegovina sekä Turkki: bruttoindeksi.
- 20) Montenegro, entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia ja Kosovo: Eurostatin laskelmat.